

**CQBK-də ƏTRAF MÜHİTİN BƏRPASI ÜZRƏ HƏYATA
KEÇİRİLƏN FƏALİYYƏTİN AUDİTİ üzrə**

EKOLOJİ İŞÇİ QRUPUNUN

YEKUN HESABATI

Hesabatın Müəllifləri:

Çingiz Güləliyev – əlaqələndirici; “Dayanıqlı İnkişaf Uğrunda” İctimai Birlik

Saleh Hüseyn – qrup üzvü; “Aqroeko Konsaltinq Mərkəzi ”

Niyazi Əliyev – qrup üzvü; “Təşəbbüslərin İnkişaf Mərkəzi”

Səbuhi Hüseynov – qrup üzvü; “Sabitlik və inkişaf naminə” İctimai Birlik”

Tural Abasov - tələbə; Bakı Dövlət Universiteti

Bakı – 2006

MƏSULİYYƏTDƏN AZADOLMA

Hesabat müəllifləri bəyan edir ki, hesabatın mətni müəlliflərin gəldiyi qənaət və audit zamanı çıxardığı nəticələrdən ibarətdir və layihə sponsorunun, habelə əlaqədar təşkilatların siyasətini və mövqeyini əks etdirmir. Hesabatda yer alan hər hansı yanlışlığa görə məsuliyyət audit qrupunun üzərinə düşür. Layihə iştirakçıları qeyd edirlər ki, onlar öz vəzifələrini tam məsuliyyəti ilə dərk etmiş və işlərinə peşəkarcasına yanaşmağa səy göstərmişlər. Hesabatın yazılmasında audit keçirilməsinə peşəkar yanaşma, kompetentlik, qarşıya qoyulmuş vəzifələrin dərk edilməsi prinsipləri gözlənilmiş, audit prosedurlarının maksimum səmərəliliyinin təmin

Açıq Cəmiyyət İnstitutu Yardım Fondu tərəfindən maliyyələşdirilmişdir

olunmasına səy göstərilmişdir. Audit prosesi zamanı audit olunan sübyektlərin əməkdaşları ilə qarşılıqlı hörmət və anlaşma prinsiplərinin gözlənilməsinə səy göstərilmişdir. Audit qrupu üzvləri öz imzaları ilə hesabatı təsdiq edirlər.

Çingiz Gülahyev
(əlaqələndirici)

Landşaftın bərpası üzrə

Saleh Hüseyn

Torpaq bərpası üzrə

Niyazi Əliyev

Biobərpa üzrə

Səbuhi Hüseynov

Su məcrələrinin bərpası üzrə

Tural Abasov

BDU-nun tələbəsi

Mündəricat

İcra Xülasəsi	4
I.Giriş	
1.1. Layihənin Məqsədləri	8
1.2. Layihənin Həcmi, Diqqət Yetirdiyi Məsələlər və Həyata Keçirmə Mümkünlüyü	9
1.3. Layihə Meyarları	9
1.4. Audit Edilən Tərəfə Dair Təfərrüatlar	9
1.5. Boru Kəməri Layihəsi Barədə Ümumi Məlumat və Audit Mövzusunun Təqdimi	10
II. Metodologiya	
2.1. Audit Qrupu Üzvləri və Onların Komandada Rolu Barədə Məlumat	11
2.2. Audit Zamanı İstifadə Edilən Üsullar	12
2.3. Sahələrin Seçilməsinin Əsaslandırılması	13
2.4. Audit Proqramı	15
2.5. Tələb Olunan İlk Sənədlər	15
2.6. Sənədlərə Baxış və Sorğu Vərəqələrinin Hazırlanması	15
III. Müşahidələr, Audit Gedişində Aşkar Edilən Faktlar və Onların Təhlili	
3.1. Landşaftın Bərpası üzrə Tədbirlərin Auditi	19
3.2. Torpaqların Bərpası üzrə Tədbirlərin Auditi	23
3.3. Biobərpa üzrə Tədbirlərin Auditi	28
3.4. Çay Məcəralarının Bərpası üzrə Tədbirlərin Auditi	31
IV. Qənaətlər	34
V. Təşəkkürlər	35
Əlavələr	
Əlavə 1. Audit qrupu üzvləri barədə məlumat	36
Əlavə 2. CQBK ekoloji maraqlarının qorunması üzrə həyata keçirilən fəaliyyətin auditi üzrə təqvim planı	37
Əlavə 3. Sorğu Vərəqələri	39
Əlavə 4. Şəkillər	43
Əlavə 5. Auditin nəticələrinin təhlili üzrə Yekun Cədvəl	45

İCRA XÜLASƏSİ

Təqdim olunan audit layihəsi Açıq Cəmiyyət İnstitutu –Yardım Fondu (ACİ-YF) təşəbbüsü ilə “ CQBK – də Ətraf mühitin bərpası üzrə həyata keçirilən fəaliyyətin auditı” sahəsində Qeyri Hökumət Təşkilatı nümayəndələrinin ilk növbədə bilik və bacarıqlarının artırılması məqsədi ilə həyata keçirilmiş və maliyyələşdirilmişdir. Aparılan layihə CQBK boyu ətraf mühitin bərpası üzrə həyata keçirilən fəaliyyətin ekoloji auditinə həsr olunmuşdur. Layihədə aparıcı QHT (“Dayanıqlı İnkişaf Uğrunda”, “Aqroeko Konsaltinq Mərkəzi», «Təşəbbüslərin İnkişaf Mərkəzi» , “Sabitlik və İnkişaf Naminə Proqres" İctimai Birliyi) nümayəndələri iştirak etmişdir. Audit ACİ-YF ilə BP şirkətləri arasında bağlanmış 05 avqust 2005 il tarixli Anlaşma Memorandumuna və 14 Noyabr 2005 -ci il tarixli 13281 sayılı qrant proqramı əsasında reallaşmışdır.

BTC/CQBK çoxlu sayda mühüm təsirlər potensialına malik böyük tikinti layihəsidir. Burada muhtəlif beynəlxalq standartlar əsasında mühəndis - qurğu işləri aparılmışdır. Ona görə də burada aparılan nəhəng işlərin ətraf mühitə az da olsa təsirini gözləmək mümkündür. Bu baxımdan aparılan bərpa işlərinə təftişlərin keçirilməsi yalnız işin xeyrinə olardı. Bu səbəbdən də tikintinin bütün mərhələlərində təsirlərin azaldılmasını və aradan qaldırılmasını təmin etmək üçün vətəndaş cəmiyyəti adından audit aparmağın böyük əhəmiyyəti vardır. Audit vətəndaş cəmiyyətinə proses haqqında məlumat verib onun şəffaflığını təmin etməklə icranın mükəmməlləşmə yollarını müəyyən edə bilər. Ona görə də burada aparılacaq audit işləri epizodik xarakterli deyil, ardıcılıqla və təfəssilatı ilə aparılmalıdır. Keçirilən ictimai auditin nəticəsində aşkar olunan nöqsanlar ətraf mühitə dəyən mənfi təsirin azalmasına gətirə bilər və umumiyyətlə insanların və ətraf mühitin təhlükəsizliyinin səviyyəsini artırır. Öz növbəsində, ictimaiyyətin nəzarəti şirkətlərin məsuliyyətinin artmasına və bütün maraqlı olan ictimai qrupların birgə fəaliyyətinə şərait yaradır.

Layihənin həyata keçirilməsində məqsədlər aşağıdakılardan ibarət olmuşdur:

ƏMTQ-i sənədində torpaqların, landşaftın, çay məcralarının və biobərpa üzrə 753,766,769,771, 880,925, 1038-1042 sayılı öhdəliklərin auditı

1. CQBK boyu landşaftın bərpasının auditı
2. CQBK torpağın bərpa işlərinin auditı
3. CQBK tikintisi zamanı bitki örtüyünün bərpa tədbirlərinin auditı
4. CQBK keçən ərazilərdə çay məcralarının bərpasının auditı

Aşkar edilmiş faktlara əsaslanaraq aşağıdakı nəticələri qeyd etmək olar:

Nailiyyətlər

1. Nəzərə alınan işlərin bütün mərhələlərini əhatə edən biomüxtəlifliyin bərpası Proqramı və metod sənədləri, müasir normativlər və standartlara əsaslanır.
2. Bütün boru kəmərinin uzunluğu boyunca toxum materialların yığılı optimal vaxtda həyata keçirilib. Toxumların saxlanması üçün lazımlı şərait yaradılmış və müntəzəm surətdə onların vəziyyətinin monitorinqi aparılmışdır (toxumların sınağı keçirilib və əkindən əvvəl cücərmə qabiliyyəti öyrənilib).
3. Kəşişmələr və vadilərin bərpası üçün xüsusi metodlar təhlil olunaraq onların müasir tələblərə tam uyğun olması təsdiqlənib.
4. Çayların sahillərində stabilləşmə planlarına uyğun aparılır, gündəlik və həftəlik hesabatlar hazırlanır, daşqın zamanı görüləcək tədbirlər hazırlanıb.
5. Belə sahələrdən betonit çökmə riskini tamamilə aradan qaldırmaq üçün konkret proqramlar və planlar hazırlanıb, yüksək səviyyəli işlər aparılır. Lakin bu günə kimi çökmə haqqında qeydlər audit qrupuna təqdim olunmayıb.

Çatışmazlıqlar

1. Yevlax Müvəqqəti Yaşayış Düşərgələrində torpağın üst qatının götürüldüyü bildirilsə də, bu torpaq kütləsinin hara daşındığı haqda məlumat verilməmişdir.
2. Təsdiq olunmuş proqramda müəyyən olunub ki, tuqay meşələrinə zərər vurulmayacaq, lakin 4,67 hektar ərazi zədələnib. Aparılan işlər tamamlanmayıb və onların qiymətləndirilməsi həyata keçirilməyib.
3. Praktiki olaraq boru kəmərinin bütün uzunluğu boyu, həm də bioloci bərpa aparılan yerlərdə boru kəmərinin mühafizə hissələri (bölmələri) avtonəqliyyat vasitələrini bilavasitə ayrılan dəhlizdə sürürlər. Bununla da bütün bioloci bərpa üzrə aparılan işləri heçə endirirlər.

Uyğunsuzluqlar

Audit zamanı aradan qaldırılması mümkün olan bir sıra uyğunsuzluqlar aşkar edilmişdir. Bu uyğunsuzluqlar əsasən torpağın, bitki örtüyünün, su məjralarının və landşaftın bərpa prosesinin daha mükəmməl aparılması məqsədilə diqqətə çatdırılmaq üçün qeyd edilmişdir. Bu uyğunsuzluqlara əsasən aşağıdakıları aid etmək olar.

1. Bərpa prosesi ilə bağlı daxili audit hesabatı yoxdur. Əgər varsa da, aparılan daxili audit hesabatı haqqında şirkət işçilərinin məlumatları yoxdur.
2. Spesifikasiya sənədi, paraqraf 2 –də göstərilir ki, bütün iş cəlb olunanlar həyata keçiriləcək norma və standart sənədlərlə tanış olmaqla bərabər həmin sənədin bir nüsxəsi onlara verilməlidir. Bu öhdəliyə əməl olunmayıb.
3. Şirkətin götürdüyü öhdəliyə görə (SCP öhdəliklər reyestri 1229) tikinti başa çatandan sonra dərhal bərpa işləri görülməlidir. Halbuki, işlər 2005-də başa çatmasına baxmayaraq burada bərpa işlərinə başlanılmayıb.
4. Həsənsu ərazisində bitki örtüyü tam bərpa olunmamış sahələrdə çürümüş biotorların əvəzlənməsi prosesi öhdəliyə uyğun aparılmır. Bu da eroziya riskini artırır.
5. Həsənsu ərazisində üzə çıxmış yeraltı suların axmasını təmin edən istiqamətləndirici bermalara baxışın qeydiyyatı öhdəliklər üzrə aparılmır.
6. CQBK öhdəliyi EN 1317 –də (Reinstatement SCP № 018/a AZ) göstərilir ki, torpaqda şırım açılmasını, (nəticə etibarlı ilə) eroziyanın əmələ gəlməsini və ətraf sahələrə ziyan vurulmasını aradan qaldırmaq məqsədilə kəmərlər dəhlizindən avtomobil yolu kimi icazəsiz istifadə olunmasına yol verilməməlidir. Şirkətin nümayəndələri tərəfindən göstərilən yerlərdə sahəyə giriş-çıxışın qarşısı alınmalıdır: Baxışı keçirilən sahələrin hamısında boru kəməri dəhlizi boyu DMXİ işçilərinin maşınları hərəkət edirdi.
7. Monitoring qrupunun nümayəndəsi tərəfindən köçürələn və artırılan bitkilərin hesablanması aparılmayıb (bu məlumatlar indiyə qədər auditora təqdim olunmayıb). Mərdəkan dendraparkında bu bitkilərin sayı və həjmi barədə bu günə kimi məlumat əldə etmək mümkün olmayıb. Bu faktlar “Boru kəmərinin zonasından nadir növlərin köçürülmə planı» metodik sənəd, müasir normativ və standartlarla uyğunsuzluq təşkil edir.

Təvsiyələr

1. BTC/JQBK şirkətlərində bərpa işləri üzrə çalışan mütəxəssislər, o cümlədən ictimaiyyətlə əlaqələr üzrə məsul şəxslər aidiyyətli öhdəlik və daxili sənədlər haqqında məlumata malik olmalıdırlar.
2. BTC/JQBK şirkətləri podratçıları bərpa işlərinə nəzarəti gücləndirməli və nəzarət sistemini əhəmiyyətli dərəcədə yeniləşdirməlidirlər. Podratçı şirkətlərdə fəaliyyət göstərən məsul işçilər öhdəliyə uyğun lazımı sənədlərin nüsxələri ilə təmin olunmalıdır.
3. Fəaliyyəti bitmiş düşərgələrin ijarədarlara bərpa edilərək qaytarılması prosesinin müddəti dəqiqləşdirilməlidir.
4. Həsənsu, Tovuzçay və Əsrinçay əraziləri eroziya riski böyük olan ərazilər olduğu üçün burada ona qarşı ciddi tədbirlər görülməlidir. Qəbul edilmiş öhdəliklərə əməl olunaraq bu ərazilərə, xüsusilə də intensiv yağışlardan sonra baxış müntəzəm keçirilməlidir.
5. Həsənsu ərazisində istiqamətləndirici bermalara baxış öhdəliyə uyğun aparılmalı və aidiyyətli qeydlər şirkətin mərkəzi ofisinə müntəzəm çatdırılmalıdır.
6. Götürülmüş öhdəliyə uyğun dəhliz boyu maşınların hərəkətinə qadağa qoyulmalıdır.
7. CQBK şirkəti - dendroparkda İris Akutilobanın saxlanması və məskunlaşma arealına qaytarılmasına nəzarətin gücləndirilməsi üçün ölçü götürməlidir.
8. Təbii münbitliyi pozulmuş torpaqların inventarlaşdırılması və mahiyyətə bu torpaq sahələrinin əvvəlki təbii vəziyyətinə gətirilməsi üçün müvafiq proqram və tədbirlər hazırlanıb həyata keçirilməlidir.
9. CQBK şirkəti podradçiya və tuqay meşələrini nəzarət edən öz işçilərinə qarşı Aqstafa meşə təsərrüfatı ilə müqavilədən kanar çıxmasına və artıq sahənin istifadəsinə qarşı ölçü qötürməlidir.
10. Boru kəməri dəhlizinin mühafizə xidməti tərəfindən biobərpa aparılan sahələrin istifadə edilməsinə qarşı ölçü qötürülməlidir.

Qənaətlər

1. CQBK bərpa işlərinin icrası və ona nəzarət aşağı qurumlarda (BTC-dən potratçı və subpodratçı təşkilatlar) lazımı səviyyədə təşkil edilməmişdir. Qüsurlu kimi sənədləşmələrin əcəcən ingilis dilində aparılmasını göstərmək olar ki, bu da Azərbaycan Respublikasının Dövlət dili haqqında qanunun tələblərinə əməl olunmaması deməkdir. Eyni zamanda bu hal ingilis dilini zəif bilən şirkət işçilərinin və geniş ictimaiyyətin lazımı informasiyaya malik olmalarına və tələbləri anlamalarına maneəçilik törədir.
2. BTC/JQBK və CCİC şirkətləri Beynəlxalq standartlara uyğun olaraq bərpa işlərini yerinə yetirməyi öhdəlik kimi üzərlərinə götürsələr də, audit aparılan sahələrə baxış zamanı müəyyən edilmişdir ki, qəbul olunmuş öhdəliklərin icrasını vaxtında yerinə yetirə bilməmişlər.
3. Aparılan işlərin həjmi, BTJ/JQBK şirkət nümayəndələri ilə görüşlər və sahə səfərləri müddətində aparılan müşahidələr deməyə əsas verir ki, tikinti dəhlizi boyu bərpa işləri bitənədək bizim aşkarladığımız və şirkətə bəlli olan çatışmamazlıqlar aradan qaldırıla bilər.
4. Ümumilikdə götürdükdə CQBK-də ekoloji tədbirlər müəyyən mənada müasir tələblərə cavab verir və uğurlu təcrübə kimi istifadə oluna bilər.
5. Ətraf mühitin mühafizəsi üzrə işçi qrupun apardığı auditin – GHT-lərin bacarıqlarının artırılması proqramı çərçivəsində olduğunu nəzərə alaraq, gələcəkdə bu işin audit səfərləri kimi ildə bir dəfə təkrarlanmasını təşkil etmək ümumi işin xeyrinə olardı.

I. GİRİŞ

BTC/CQBK çoxlu sayda mühüm təsirlər potensialına malik böyük tikinti layihəsidir. Burada muhtəlif beynəlxalq standartlar əsasında mühəndis - qurğu işləri aparılmışdır. Ona görə də burada aparılan nəhəng işlərin ətraf mühitə azda olsa təsirini gözləmək mümkündür. Bu baxımdan aparılan bərpa işlərin üzrə təftişlərin keçirilməsi yalnız işin xeyrinə olardı. Bu səbəbdən də tikintinin bütün mərhələlərində aradan qaldırılması və təsirlərin azaldılmasını təmin etmək üçün vətəndaş cəmiyyəti adından audit aparmağın böyük əhəmiyyəti vardır. Audit vətəndaş cəmiyyətinə proses haqqında məlumat verib, onun şəffaflığını təmin etməklə icranın mükəmməlləşmə yollarını müəyyən edə bilər.

Ona görə də burada aparılacaq audit işləri epizodik xarakterli deyil, ardıcılıqla və təfəssilatı ilə aparılmalıdır.

Keçirilən ictimai auditin nəticəsində aşkar olunan nöqsanlar ətraf mühitə dəyən mənfi təsirin azalmasına gətirə bilər və ümumiyyətlə insanların və ətraf mühitin təhlükəsizliyinin səviyyəsini artırır. Öz növbəsində, ictimaiyyətin nəzarəti şirkətlərin məsuliyyətinin artmasına və bütün maraqlı olan ictimai qrupların birgə fəaliyyətinə şərait yaradır.

1.1. Layihənin məqsədləri aşağıdakılardır:

1. CQBK boyu landşaftın bərpasının auditi
2. CQBK torpağın bərpa işlərinin auditi
3. CQBK tikintisi zamanı bitki örtüyünün bərpa tədbirlərinin auditi
4. CQBK keçən ərazilərdə çay məcralarının bərpasının auditi

Bu layihənin əsas məqsədinə nail olmaq üçün aşağıdakı vəzifələrin həyata keçirilməsi planlaşdırılmışdır:

- CQBK əməliyyat şirkətlərində, bərpa işlərini yerinə yetirən podratçı şirkətlərdə ətraf mühitə təsirlərin azaldılmasının effektivliyinin auditi;
- Boru kəmərinin tikintisi zamanı ekoloji standartlara, təbiəti mühafizə və bərpa etmə tədbirlərinə əməl (riayət) olunmasının auditi;
- Boru kəməri tikintisi zonasında yerləşən torpaqların, təbii landşaft və biosenozların bərpasının auditi;
- Boru kəməri tikintisində çay məcralarının bərpa öhdəliklərinin auditi;
- Zəruri informasiya toplandıqdan sonra ictimai auditin informasiya bazasının yaradılması;
- Onun yaradılmasında məqsəd ictimaiyyətin və müvafiq maraqlı strukturların boru tikintisinin təsirinə məruz qalan ərazilərdə ekologiya və ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində yaranmış vəziyyət barədə məlumatlandırmaq və tikintinin gedişində təbiəti mühafizə və ekoloji standart və normalara riayət olunmasının vəziyyəti.

Auditin gedişində əldə edilmiş informasiyanın dəqiqliyi məsələsində maraqlı bütün şəxslərə bu sahəyə diqqəti artırmağa sövq edəcəkdir. Beləliklə, layihənin nəticələri böyük ərazilərdə müsbət təsir göstərəcək və vətəndaş cəmiyyətinin müxtəlif təbəqələri arasında qarşılıqlı anlaşma və əməkdaşlıq səviyyəsini artıracaq.

1.2. Layihənin Həcmi, Diqqət Yetirdiyi Məsələlər və Həyata Keçmə Mümkünlüyü

1.2.1. CQBK boyunca uyğun piket sahələrdə torpaq, bitki, landşaft, su məcralarının bərpa işlərinə baxışın keçirilməsi.

1.2.2. BTC/CQBK və CCIC hesabat sənədlərində aralıq ərazi kimi qeyd edilmiş sahələrdən birinə baxış keçirilməsi;

1.2.3. Aktiv tikinti işləri gedən sahəyə və ətrafa baxış keçirilməsi.

Aşağıda sadalanan amillər auditin keçirilməsini mümkün etmişdir.

- Qrup üzvlərinin ACİ-YF tərəfindən təşkil edilmiş audit treninqində iştirakı;
- Qrup daxilində auditin istiqamətləri üzrə məsul şəxslərin müəyyənləşdirilməsi;
- Komanda üzvləri tərəfindən qarşıya qoyulmuş vəzifələrin mahiyyətinin başa düşülməsi;
- Komanda üzvlərinin hər birinin öz funksiyaları haqqında məlumatlı olması;
- Auditin planlaşdırılmış həcm çərçivəsində aparılması üçün resursların mövcud olması;
- Sahə səfərlərinə getməzdən əvvəl hər bir işçi qrup üzvünün auditini aparılacaq sahə üzrə CQBK öhtəliklərinin mənimsəməsi və öhdəliklər üzrə öz vəzifələrini aydın təsəvvür etməsi.

1.3. Layihə Meyarları

1.3.1. CQBK fəaliyyət proqramındakı ətraf mühitin mühafizəsi tədbirləri ilə əlaqədar öhdəliklər.

1.3.2. CQBK Bərpa üzrə Nəzarət planı

1.3.3. CQBK Podratçıların ətraf mühitin bərpası üzrə icra spesifikasiyası.

1.4. Audit Edilən Tərəfə dair Təfərrüatlar

BP şirkəti BTC boru kəmərinin rəhbəridir və CQBK-nın texniki operatorudur. Eyni zamanda BP şirkəti Səngəçal terminalının tikinti meneceri və əməliyyatçısıdır.

CQBK Co-nun maliyyə səhmdarları: BP (texniki operator – 25.5%), Statoyl (kommersiya operatoru - 25.5%), ARDNŞ (10%), LUKAcip(10%), NİKO (10%), Total (10%) və TPAO (9%) şirkətləridir.

BTC və CQBK –nin tikintisini Azərbaycanda (Consolidated Contractors International Company) CCIC şirkəti həyata keçirir. CCIC şirkətinin fəaliyyəti kəmərin layihələndirilməsini, tikintisini, sınaqdan keçirilməsini, istismara verilməsini əhatə edir. Kəmərin marşrutu boyu CCIC şirkəti tərəfindən beş müstəqil tikinti düşərgəsi inşa edilmişdir ki, bu düşərgələr tamamilə müstəqil infrastrukturaya malikdir. Tikintiyə çoxlu miqdarda texnika və mexanizmlər cəlb edilmişdir. Yunan şirkəti olan CCIC şirkəti 1952 –ci ildə Yaxın Şərqdə təsis edilmiş və indiyə qədər dünyanın 35 –dən artıq ölkəsində işləmişdir. Texnoloji cəhətdən inkişaf etmiş CCIC şirkəti adi tikinti şirkətindən iri həcmli beynəlxalq layihələri həyata keçirən nəhəng bir şirkətə çevrilmişdir. CCIC şirkəti tikinti şirkətləri arasında Yaxın Şərqdə 1-ci, dünyanın tikinti podratçı təşkilatları arasında 14-cü olmuşdur.

1.5. CQBK (Cənubi Qafqaz Boru Kəməri) Layihəsi barədə Ümumi Məlumat və Audit Mövzusunun Təqdimi

Ümumi uzunluğu 1750 km olan CQBK Azərbaycan ərazisində 443 km uzunluğa malikdir. Bu kəmərlayihəsi Şah Dəniz yatağından çıxarılan qaz və BTC neft boru kəmərlayihəsi ilə əlaqəli şəkildə həyata keçirilir. Azərbaycan ərazisində boru kəməri 13 inzibati rayon, 135 yaşayış məntəqəsindən (o gümlədən 97 kənd) keçir. Boru kəməri və onun infrastrukturu 2548,7 ha ərazini əhatə edir. Kəmərl 16 su hövzəsini (çayları), o cümlədən Kür çayını iki dəfə kəsib keçir. Boru kəmərinin tikintisi gedişində yollarla daşınan təkçə boruların kütləsi 1,5 mln tondan çox olmuşdur, ay ərzində nəqliyyat (ağır yük və minik maşınları) 9,5 mln km məsafə qət etmişlər. Dəlillər əldə etmək və yoxlama meyarlarının nə dərəcədə yerinə yetirildiyini müəyyənləşdirmək məqsədilə dəlilləri obyektiv şəkildə qiymətləndirmək, təşkilatın strategiyalar, qaydalar, hüquqi və digər tələblərə uyğunluğunun auditini aparmaq.

Bütövlükdə CQBK layihəsinin 95%-i başa çatıb. 2005-ci il noyabrın 25-dək bütövlüklə boru kəmərinin tikintisinin Azərbaycanda 90%-i, Gürcüstanda isə 81%-i tamamlanmışdır. Hazırda boru kəmərinin 442,4 kilometr uzunluğunda Azərbaycan hissəsinin yarıdan çoxu hidrosınaqdan keçirilib. Həmçinin Gürcüstanda da yaxşı irəliləyişə nail olunmuşdur, burada diqqət qış düşməzdən əvvəl yerüstü işlərin tamamlanmasına yönəldilmişdir. Bundan əlavə, Türkiyədəki qaztəhvilvermə obyektini 98%, Gürcüstandakı qaztəhvilvermə obyektini isə 95% tamamlanıb. Azərbaycandakı qaztəhvilvermə obyektini Səngəçal terminalının iş həcminə daxildir.

Bu layihədə hazırda (BTC ilə birlikdə) Azərbaycanda 1.600 adam çalışır ki, onların 1.300 nəfəri Azərbaycan vətəndaşlarıdır. CQBK-nin əsas mexaniki işlərinin bu ilin sonunadək başa çatdırılması planlaşdırılır.

Tikinti işlərinin miqyasına və layihənin gücünə görə CQBK boru kəməri nəinki Azərbaycanda, həm də bütün dünyada böyük layihələrdən biridir. Aydın ki, belə böyük miqyaslı işlərin yerinə yetirilməsi Azərbaycanın ətraf mühitində ciddi, neqativ dəyişikliklərə gətirib çıxara bilər. Boru kəmərlayihəsi hazırlanarkən neqativ nəticələrin azaldılmasına yönəldilmiş kifayət qədər böyük miqyaslı tədbirlər planlaşdırılmış, ekoloji, o cümlədən təhlükəsizlik, insan sağlamlığının və ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində Beynəlxalq standartlardan istifadə olunmuşdur. Bununla belə bu standartlara əməl olunmasının səviyyəsi və keyfiyyəti və həmçinin boru kəmərinin tikintisi zamanı təbiəti mühafizə tədbirlərinin yerinə yetirilməsi təkçə Azərbaycanın deyil, dünyanın bir çox ölkələrinin ictimaiyyətinin təşvişinə səbəb olur. İlk növbədə bu və müstəqil informasiyanın az olması ilə bağlıdır. CQBK rəhbərliyi və eləcə də müvafiq dövlət strukturları ictimaiyyəti gördükləri işlər barədə qeyri-müntəzəm və səthi məlumatlandırır, yerlərdə görülən işlər və vəziyyət, boru kəmərinin ətraf mühitə, təbii landşafta və yerli əhalinin həyat səviyyəsinə neqativ təsirləri barədə kifayət qədər məlumat vermirlər. Aparılan işlərin CQBK layihəsi üzrə qəbul edilmiş Beynəlxalq standartlara necə əməl olunması barədə ictimaiyyətə az məlumat verilir. Eyni zamanda nəzərə almaq lazımdır ki görülən işlərin şəffaflığı baxımından audit prosesinin nəticələri ictimaiyyətə açıqlanmır. Belə olan tərzdə ictimai təşkilatların birgə audit aparması çox müsbət haldır.

II. Metodologiya

2.1. Audit Qrupu Üzvləri və Onların Komandada Rolu barədə Məlumat (daha ətraflı məlumat Əlavə 1-də)

Açıq Cəmiyyət İnstitutu Yardım Fondu (ACİYF) və BP şirkəti ilə 05 avqust 2005 il tarixində imzalanmış Anlaşma Memorandumu əsasında əldə edilmiş razılığa əsasən həyata keçirilən «CQBK tikintisi prosesində, icmalarla əlaqələr və şikayətlərin idarə olunması üzrə öhdəliklərin Auditi» layihəsini icra edən AC-İYF tərəfindən dəstəklənən və 2005 ildə BTC boru kəmərinin tikintisi zamanı qəbul edilmiş öhdəliklərin monitorinqində iştirak etmiş və 2006 –cı il proqramında iştirak etmək arzusunda olmuş QHT fəalları arasından seçilmişdir. İşçi qrupu audit fəaliyyətinə başlamazdan əvvəl beynəlxalq məsləhətçi və ACİ-YF tərəfindən seçilmiş MTŞ üzvlərinin iştirakı ilə auditin aparılmasına dair biliklərin əldə olunması üçün seminarlarda iştirak etmiş və bu sahədə müəyyən bilik və vərdislər əldə etmişlər.

Auditin keçirilməsi, hesabatın yazılması prosesinə peşəkar yanaşma, kompetentlik, qarşıya qoyulmuş vəzifələrin dərk edilməsi prinsipləri gözlənilmiş, audit prosedurlarının maksimum səmərəliliyinin təmin olunmasına qrup üzvləri tərəfindən səy göstərilmişdir. Audit prosesi zamanı audit olunan sūbyektlərin əməkdaşları ilə qarşılıqlı hörmət və anlaşma prinsiplərinin gözlənilməsinə səy göstərilmişdir.

Çingiz Güllalyev (əlaqələndirici) - Boru kəmərinin tikintisi zamanı landşaft resurslarının qorunması sahəsində təbiəti mühafizə standartlarına riayət olunmasının vəziyyətinin təhlili, istifadə olunan texnologiyaların effektivliyi və standartlara uyğunluğu. Podratçının Bərpa işinə nəzarət planı və Bərpa üzrə Podratçının spesifikasiya sənədlərinə uyğun iş planında göstərilən sahələr üzrə landşaftın bərpa işlərinin təftişi. Həmin sənədlərə uyğun bərpadan sonra relyefin idarə olunması prinsiplərinin təhlili və audit hesabatının hazırlanması.

Saleh Hüseyn (üzv)- CQBK tikinti dəhlizində torpaqların bərpa vəziyyətini əks etdirən sənədlərlə tanışlıq. Aparılan işlərin effektivliyinin təhlili. Bərpa spesifikasiyası təlimatına uyğun tematik audit hesabatının hazırlanması.

Niyazi Əliyev (üzv) - CQBK tikinti dəhlizi boyunca bitki müxtəlifliyinin qorunması sahəsində təbirlərə riayət olunmasının auditi, o cümlədən biobərpaya yönəldilmiş tədbirlərin görülmüş işlərə uyğunluğunun auditinin keçirilməsinə məsuldur. Çöl tədqiqatlarının (indikator növlər üzrə marşrut baxışları, nadir növlərin, o cümlədən köçürülmüş bitki növlərinin vəziyyətinin öyrənilməsi nəticələri əsasında tematik hesabatın hazırlanması.

Səbuhi Hüseynov (üzv) - CQBK marşrutu üzrə çay mərcələrinin bərpası və idarə olunmasını təsdiq edən sənədlərlə tanış olmaq. Şirkətlərdə çay mərcələrinin bərpası və idarə olunması üzrə şöbələrin işçiləri və onların yerlərdəki nümayəndələri ilə görüşlərin keçirilməsi. Çay mərcələrinin bərpası və idarə olunması üzrə təsdiq olunmuş planların yerinə yetirilməsi səviyyəsinin müəyyən edilməsi və onların effektivliyinin öyrənilməsi. Digər işçi qrupları üçün tədqiqat istiqamətlərində çay mərcələrinin bərpası və idarə olunması üzrə istifadə olunan metodların sənədləri ilə tanış olmaq. Əldə edilmiş sənədlər əsasında uyğunsuzluqların qeydi. Çay mərcələrinin bərpası və idarə olunması üzrə tematik audit hesabatının hazırlanması.

Tural Abbasov (tələbə)– tərcümə, inzibati dəstək, sənədlərin idarə olunması, qeydlərin aparılması və fotosəkillərin çəkilməsi üzrə məsul şəxs.

2.2. Audit zamanı istifadə edilən üsullar

Bu üsullar təşkilatın strategiya və digər tələblərə uyğunluğunu qiymətləndirmək üçün sistemli, müstəqil və sənədləşdirilən bir proses kimi aparılmışdır. Həmçinin gələcəkdə də BP/BTC/CQBK üzrə fasiləsiz inkişaf proqramlarının aparılmasına və bununla da ESİS-in hər bir elementinin real şəraitə uyğun olaraq həyata keçirilməsinə yönəldilmişdir.

Audit zamanı istifadə edilən üsullara müşahidələr, öhdəliklərlə yerinə yetirilən işlərin müqayisəsi, sübut kimi fotosəkillərin çəkilməsi, məsul şəxslərlə görüş və mülakimələrin, qeydiyyatların aparılması və s. göstərmək olar.

2.2.1. Landşaftın Bərpası üzrə

Qarşıya qoyulmuş məqsədlərə çatmaq üçün aşağıdakı tədbirlərin həyata keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdur:

- boru kəmərləri boyunca aparılan torpaq bərpa işlərinin auditi;
- boru kəmərləri boyunca landşaftın bərpasının auditi;

QHT nümayəndələrindən ibarət işçi qrup CQBK dəhlizi boyunca Bərpa işləri üzrə Podratçının işinə nəzarət planı və Podratçının Bərpa işləri üzrə spesifikasiya sənədlərində (ətraf mühitə təsirin qiymətləndirilməsi, ekoloji norma və standartlar) göstərilən aşağıdakı istiqamətlər:

- Təqdim olunacaq sənədlərə uyğun Ətraf mühitin idarə edilməsi (menecment), o cümlədən ekoloji standart və normativlərə riayət olunmasının təftişi;
- Boru kəməri keçən ərazilərdə torpaq sərvətlərinin vəziyyəti (eroziya prosesləri, ətraf torpaq sahələrinə və təbii landşaftlara təsir, rekultivasiya işlərinin effektivliyini əks etdirən normativ sənədlərə uyğunluğu);
- Boru kəməri keçən ərazidə biobərpanın götürülmüş öhdəliklərə uyğunluğu;
- CQBK dəhlizi boyunca SCP və CCIC şirkətlərinin qəbul etdikləri öhdəliklərə uyğun landşaftın bərpa vəziyyətinin audit müşahidəsi.

Audit müddətində hər iki şirkət nümayəndələrinin mütəxəssisləri ilə görüşlər keçirilmişdir. Sənədlərlə tanışlıq və audit sorğuları hazırlanaraq mütəxəssislər tərəfindən cavablandırılmaq üçün təqdim edilmişdir. Sənədlər əsasında qəbul edilmiş öhdəliklərin yerlərdə baxışını keçirmək üçün sahə səfərləri təşkil olunmuşdur.

Layihənin əlaqələndiricisi müxtəlif istiqamətlər üzrə işçi qrupla birgə (siyahı layihənin icraçıları bölməsində təqdim olunur) işlərin yerinə yetirilməsi qrafikini, görülən işin həcmi müəyyənləşdirmişdir. Layihənin yerinə yetirilməsi ərzində əlaqələndirici bütün təşkilati məsələlərin və maliyyə vəsaitinin qəbul edilmiş büdcəyə uyğun xərclənməsi üçün cavabdehlik daşmışdır.

Təsdiq olunmuş davranış kodeksinə və məsuliyyətlərin bölüşdürülmə prinsipinə əsasən işçi qrupunun hər bir üzvü yerlərdə işə və alınmış informasiyanın keyfiyyəti və dürüstlüyünə görə cavabdeh olmuşdur.

Aparılan audit prosesində aşkar olunmuş faktları fiksə etmək üçün xüsusi tərtib olunmuş formadan və sahələrdə fakt kimi təsdiqləmək məqsədilə rəqəmli kameradan (fotoaparət) istifadə olunmuşdur. (hər bir fotosəkillə tarix qeyd edilir və o, həm işçi qrupunun, həm də BTC şəxsi heyətinin və ya onun podratçılarının müvafiq şərtləri və imzaları ilə təsdiqlənir.). İctimai audit qaydalarına müvafiq olaraq bütün bu cür informasiya dəlil-sübuta çevrilir. Əldə olunmuş məlumatlar təhlil olunmuş və məlumat bazası şəklində hazırlanmışdır. Bu bazada həm auditin nəticələri, həm də CQBK-nin tikintisindən öncə ətraf mühitin vəziyyəti barədə məlumatlar toplanmışdır. Bundan başqa, tədqiqatların hər bir istiqaməti üzrə ilkin tematik hesabatlar (işçi qrupun üzvləri tərəfindən) hazırlanmışdır.

2.2.2. Torpağın Bərpası üzrə

Boru kəmərinin tikintisi ilə bağlı torpağa olan təsirlər, yumşaldıcı tədbirlər, qalıq və kumulyativ təsirlər vizual müşahidə, rəqəmli ölçü, müqayisəli təhlil, BTC və podratçı tərəfindən aparılmış işçi, audit və monitorinq sənədlərinin təhlili, prezentasiya materiallarına baxış və sorğu metodlarından istifadə edilməklə audit aparılmışdır.

2.2.3. Biobərpa Sahəsi üzrə

Layihənin həyata keçirilməsində aşağıdakı metodlardan istifadə olunmuşdur:

- SCP/BP, BTC və CCİC-nın nümayəndələri ilə ilkin açıq və qapalı görüşlər;
- Audit məsələlərinə aydınyatı olan sənədlərə baxış və onların təhlili;
- Audit edilən məsələlərin vizual müşahidəsi;
- Yerlərdə cavabdeh şəxslərlə müsahibə və sorğu keçirilməsi;
- SCP/BTC tərəfindən boru kəməri dəhlizində aparılan işlərin müşahidəsi;
- Audit zamanı əldə edilmiş məlumatların toplanması və onların təhlili.

2.2.4. Çay Məcəralarının Bərpası üzrə

- Su məcralarının bərpası üzrə boru kəməri boyunca Auditin aparılması üçün xüsusi metodlar işlənmişdir.
- Bu metodlar təşkilatın strategiyalar və digər tələblərə uyğunluğunu qiymətləndirmək üçün sistemli, müstəqil və sənədləşdirilən bir proses kimi aparılmışdır. Həmçinin gələcəkdə də BP/BTC/CQBK üzrə fasiləsiz inkişaf proqramlarının aparılmasına və bununla da ESİS-in hər bir elementinin real şəraitə uyğun olaraq həyata keçirilməsinə yönəldilmişdir

2.3 Sahələrin Seçilməsinin Əsaslandırılması

2.3.1. Landşaftın Bərpası

1. AGT Boru Kəmərləri layihəsi, layihə № 410088 “Boru kəmərinin bərpası spesifikasiyası - Azərbaycan” 410088/10/1/PL/SP/025 sənədinin 1.1. paragrafının 3-cü abzasına uyğun olaraq “vizual təsirlər böyük olan ərazilərdə landşaftın mümkün qədər bərpası aparılacaq” öhdəliyinə uyğun olaraq aşağıda göstərilən sahələrdə landşaftın bərpasının auditini müşahidə etmək.

2. Yuxarıda göstərilən sahələr üzrə “Boru kəmərinin bərpası spesifikasiyası- Azərbaycan” 410088/10/1/PL/SP/025 sənədinin 6-cı paragrafında deyilir “ Podratçı tikintidən əvvəl təhlil işlərinə əsasən və yekun bərpa işlərindən sonra layihənin bütün sahələrinin foto və video qeydlərini aparacaq”. Bu prinsipi əsas götürərək seçilmiş sahələrdə bərpa öhdəliklərinə necə əməl olunduğunu sübut edən dəlil kimi müqayisə etmək.

3. “Boru kəmərinin bərpası spesifikasiyası- Azərbaycan” 410088/10/1/PL/SP/025 sənədinin 6-cı paragrafının axıncı bəndində göstərilir “ əlavə A-da göstəriləyi kimi Podratçı hər bir marşrutun bərpası üçün yekun şərt kodu A olan sahəyə aid iş üsullarını və sahələr üzrə yekun şərt kodu B və C olan ümumi üsulları və qrafikləri hazırlayıb şirkətin təsdiqinə təqdim edəcəkdir”. Seçilən sahələr üzrə bu üsulları və qrafiklərə uyğunluğunu müşahidə etmək. Bu sadalanan faktları nəzərə alaraq yuxarıda göstərilən sahələr seçilmişdir. Audit prosesində BS EN ISO 19011-2002 standartları əsas götürülmüşdür.

2.3.2. Torpağın Bərpa

Audit aparılması üçün nümunələrin seçilməsi əsasən təbii torpaq-iqlim şəraiti, tikintinin mərhələləri, tikinti zamanı istifadə olunan standart və xüsusi bərpa yanaşmaları, obyektlərin yerləşməsi nəzərə alınmaqla edilmişdir.

Göstərilən əsaslar nəzərə alınaraq, 0-29 km (palçıq vulkanı və xüsusi bərpa ərazisi), 75-85 km (Küdrü qış otlaq sahəsi-Dövlət fondu torpağı), 150-175 km (Kür-Araz ovalığının becərilən kənd təsərrüfatı torpaqları), 220-230 km (Yevlax Müvəqqəti yaşayış düşərgəsi, Kür çayının altından kəmərlənən ərazi, karxana olan ərazi), 295-310 km (Samux rayonu ərazisi), 342-347 km (Tovuz rayonu ərazisi, Dövlət fondu torpaqları), 420-435 km (Ağstafa rayonu ərazisi-Tuqay meşələri, Ceyrançöl massivi) ərazilərdə sahə səfərlərinin təşkili həyata keçirilmiş, eləcə də müvafiq iş, icra, audit və monitorinq sənədləri ilə kameral tanışlıq imkanlarının yaradılması BTC-dən dəfələrlə istənilmişdir. Lakin, audit qrupunun ısrarlı müraciətlərinə baxmayaraq, bu imkan qismən yaradılmışdır. Belə ki, sənədlərlə tanışlıq məqsədilə Muğan Müvəqqəti yaşayış düşərgəsinə 1 günlük (25.01.06) səfər təşkil olunmuş, buradakı əlverişsiz iş şəraiti (tərcüməçinin azlığı, tələb olunan işçi sənədlərin tapılmaması, hava şəraiti bəhanə gətirilərək Bakıya təcili (nahardan bir az sonra) qayıtma audit üzvlərinin səmərəli fəaliyyətinə (1-adam/saat effektiv icra imkanı) imkan verməmişdir.

Yalnız bir dəfə - 05-07.03.2006 tarixdə BTC tərəfindən sahə səfəri təşkil olunmuşdur. Bu səfərdə də audit üzvlərinə təqribən 7-8 saat effektiv işləmək imkanı yaradılmışdır. Səfər zamanı, audit üzvləri tərəfindən seçilmiş ərazilərin heç də hamısı əhatə olunmamışdır. Bildirilmişdir ki, qalan ərazilərə növbəti səfər zamanı gediləcəkdir. Lakin, sonradan BTC tərəfindən sahə səfərlərinin bir daha olmayacağı bildirilmişdir.

Göründüyü kimi, torpaq bərpa üzrə audit aparılması imkanları, görülən tikinti işlərinin nəhəngliyi və əhəmiyyəti ilə müqayisədə çox cüzi olmuşdur. Kəmərin tikintisinin artıq başa çatdığını nəzərə alsaq, torpaq bərpa ilə bağlı çox mühüm texnoloji proseslərin auditini aparmaq imkanı da mümkün olmamışdır.

2.3.3. Biobərpa

Audit üçün razılaşdırılmış sahələrdə

BK 24 –ci km. (Iris Acutiloba bitən sahəsi);

Mərdəkan Dendroparkı – köçürülən Iris Acutiloba bitkilərin vəziyyətinin və saxlamaq üçün aparılan işlərin öyrənilməsi;

BK - 212 – ci km. (Samux rayonu), Əkin işlərinə hazırlıq mərhələsinin öyrənilməsi;

BK - 235-ci km bioloji bərpa işlərinin tətbiqi;

BK - 285,420, 423,435, 438,-ci km bioloji bərpa işlərinin müxtəlif mərhələlərinin tətbiqi.

2.3.4. Çay Məcrələrinin Bərpa

Böyük kəşimlər üçün fərdi olaraq xüsusi metodlar-metod sənədləri hazırlanmışdır. Kiçik çay axarları, kanallar üçün isə ümumiləşdirilmiş (bir neçə kanal üçün) bir metod sənədi hazırlanmışdır: Horizontal maili qazma, mikro- tunel metodlar. Bu metodlar sənədinə daşqın zamanı görüləcək tədbirlər daxil edilmişdir. Həsənsu və Kürə kəşimə üçün xüsusi metodlar işlənmişdir və Metod sənədlərin əsasında görülən işlərin auditinin aparılması planlaşdırılmışdır.

2.4.Audit Proqramı (daha ətraflı məlumat Əlavə 2-yə daxil edilir)

- Əsas sənədlərin öyrənilməsi məqsədilə ilkin tanışlıq görüşü;
- BTC/BP şirkətinin audit aparılan sahə üzrə əməkdaşları ilə tanışlıq görüşü;
- CCIC şirkətinin müvafiq əməkdaşları ilə görüş;
- BP/CQBK-dən tələb olunacaq sənədlərin siyahısının hazırlanması;
- Tələb olunan sənədlərin əldə edilməsi;

- Qrup üzvlərinin BP/CQBK ilə ilkin audit görüşləri;
- Sorğu vərəqələrinin hazırlanması;
- Məlumatların toplanması və təhlili, ilkin nəticələrin tədqiqi , emalı və s.

2.5. Tələb Olunan İlk Sənədlər

2.5.1. Landşaftın Bərpası üzrə

- Podratçıya Nəzarət Planları (PNP);
- Podratçının İcra Planları və Prosedurları (PİPP);
- CCİC şirkətinin ESİS üzrə təlimat kitabçası;
- AGT001-1000-EV-PLN-00008 Landşaftın İdarə Olunması Planı;
- AGT001-1000-EV-PLN-000011 Bərpa İşlərinin İdarə Olunması Planı;

2.5.2. Torpağın Bərpası üzrə

- İşlərin icra planı sənədləri
- İşlərin icra gedişinin qeydiyyatı sənədləri
- İşlərin monitorinqi sənədləri
- İşlərin auditi sənədləri
- İşlərin icra qrafikləri

2.5.3. Biobərpa üzrə

- ƏMSSTQ
- Bərpa spesifikasiya sənədi
- Bərpa işləri Azərbaycan PİNP
- Ekoloji və sosial idarəetmə sistemi (ESİS) üzrə təlimat kitabçası

2.5.4. Çay Məcəralarının Bərpası üzrə

- CQBK üzrə ƏMSSTQ
- ƏMSSTQ sənədinə əlavə
- Təsdiqetmənin normalar üzrə şərtləri
- Köçürmə üzrə tədbirlər planı
- Podratçının işinə nəzarət planı

2.6. Sənədlərə Baxış və Sorğu Vərəqələrinin Hazırlanması (sorğu vərəqi Əlavə 3-ə daxil edilir)

Aparılacaq audit proqramına uyğun olaraq baxılması nəzərdə tutulan sənədlərin siyahısına (bax əlavə 3) uyğun olaraq audit qrupuna yalnız aşağıdakı sənədlər Azərbaycan dilində təqdim edildi:

2.6.1. Landşaftın Bərpası üzrə

1. Boru kəməri üzrə ƏMSSTQ
2. SCP öhdəlikləri
3. Bərpa üzrə Podratçının işinə nəzarət planı (Reinstatement SCP № 018/ a AZ)
4. Bərpa üzrə Podratçının spesifikasiya sənədi- Layihə № 410088

BP-nin biznes mərkəzində isə ingilis variantında tələbələrin ofisdə tərcümə etməsi şərtilə aşağıdakı sənədləri təqdim etdilər:

1. 18 Weekly Report WC 25.04.05;
2. EFO daily report 2004;

3. EFO daily report 2005;
4. EFO daily report 2006;
5. Incineration records;
6. BTC001-B110-MS-PRO-00129;
7. Iris Acutiloba Monitoring Program Azeri;
8. Mud Volcano Ridge Method Statement;
9. HDD Method Statement;
10. KP366 Borrow Pit EA;
11. photos of reinstatement, erosion control;
12. Biorestitution Plan A03_DRIFG;
13. HDD Method Statement (SCP) ;
14. KP 391-393 EIA;
15. Waste donated to communities.

Muğan düşərgəsində ekoloji audit qrupuna tələb olunan sənədlər bir neçəsi verildi. Auditin daha səmərəli aparılması üçün sorğu vərəqi hazırlandı və Muğan düşərgəsində onlar cavablandırıldı.

2.6.2. Torpağın Bərpaası üzrə

Nəzərdə tutulan fəaliyyət və proseslər.

- ❖ Podratçı tikinti və ya əlaqədar işlər nəticəsində təsirə məruz qalmış hər hansı torpaq ərazisini tam bərpa edəcək (B.S.,10.3).
- ❖ Bərpa işlərinin səviyyəsi haqqında sahibin yazılı razılığı əldə ediləcək (B.S., 15.1).
- ❖ Eroziya dərəcəsini 3 və ya daha aşağı səviyyədə saxlamaq məqsədilə podratçı eroziya əleyhinə nəzarəti təmin edəcək (B.S.15.2).
- ❖ Podratçı üst torpaq layının məhsuldarlığının qorunmasına görə cavabdehdir (B.S., 17.1).
- ❖ Üst torpaq alt torpaqla qarışdırılmamalıdır (B.S.,17.3).
- ❖ Podratçı artıq torpağa görə cavabdehdir (B.S.,19.5).
- ❖ Standart və xüsusi bərpa zamanı alt torpaq üst torpaq layının üzərində yerləşdirilməyəcək (B.S., 20.1).
- ❖ Qobustanda mümkün olan yerlərdə üst torpaq layı çıxarılaraq alt torpaqdan ayrılacaq (B.S., 26.3).
- ❖ Torpağın məhsuldar qatı qazılıb çıxarılacaq və xüsusi ayrılmış yerdə saxlanılacaqdır (P.İ.N.P., 3.2.1).

Torpaq bərpaası auditini aparmaq üçün “Auditin qeydiyyat forması” və “Uyğunsuzluğun qeydiyyat forması” vərəqləri hazırlanmış və çoxaldılmışdır (hər sual üçün 1 vərəq). Burada auditin aparıldığı tarix, auditor, audit aparılan obyekt, tələblər, çatışmazlıq və s. əksini tapmışdır. Tələb kimi, müvafiq qanunvericilik və qəbul olunmuş öhdəlik mənbəyi göstərilməklə şərtlər təsbit olunmuşdur. Çatışmazlıq kimi işə və qəbul olunmuş öhdəliyə görə audit zamanı müəyyən edilmiş uyğunsuzluq öz əksini tapmışdır.

2.6.3. Biobərpa üzrə

Sənədlərlə iş zamanı əsas diqqət standartların, istifadə olunan texnoloqiyaaların və planlaşmış işlərin həcminə verilib. Təsdiq olunmuş işlərin həcmi, nəzarət prosedurları və monitorinqi üzrə əsas parametrlər seçilmişdir. Audit keçirmək üçün əsas suallar və prosedurlar hazırlanmışdır (sualların siyahısı əlavədə göstərilib). Muğan düşərgəsində sənədlərə baxış:

- Bərpa üzrə Podratçının spesifikasiya sənədi - Layihə № 410088;
- Həsən su dəhlizi- daimi bərpa seçilmiş ərazilər üzrə;
- Həsən su çay dəhlizinin ətraf mühit və sosial sahəyə təsir sənədi;

- Tikinti üsulları sənədi və başqaları

Təbii örtüyü bərpa etmək üçün əsas reqlament sənədi «Bərpa spesifikasiyası»yası sənədidir (bölmə 25). ƏMTQ və Ekoloji və sosial idarəetmə sistemi (ESİS) materialları ilə pozulan biosenozların keyfiyyətli və vaxtında bərpasını təmin etmək üçün ətraf mühütün idarəetmə sisteminin yaradılması və bir neçə sənədin hazırlanması nəzərdə tutulub. CQBK və tikinti bərpa işlərini yerinə yetirən podratçı şirkət CCİC ətraf mühütün mükəmməl menecment sistemini yaradıb. Biomüxtəlifliyin təbii strukturunun bərpasının sənədlərini və standartları hazırlanıb. PINP 3.2.4. bۆl., 3-cü par., və Bərpa Spes. 25-ci bۆl., göstərilir ki, podratçı biobərpa üçün xüsusi metodlar hazırlamalı idi. Biobərpa işlərinin məqsədi belə izah olunur:

- Biobərpa strategiyası təchizatçılardan ekvivalent materiallarla yanaşı (toxum, soğanaq və bitkilər) qorunmuş üst torpaqda qalan nümunələrin toxum bankını artırmağa və ya tikinti əməliyyatlarından əvvəl layihə ərazilərindən çıxarılandan sonra yenidən əkilməsinə əsaslanır;

- Yerli bitkilər aləmini bərpa etməklə eroziya dərəcəsini azaltmaq üçün kifayət qədər bitkilərin əkilməsi;

- PODRATÇI 410088-L-00-SA-SP-006 sayılı böyük həcmli kontraktlar üçün SƏTƏM tələblərinə əsasən biobərpa tədbirləri üçün AQT-ni müəyyən etməlidir. AQT aşağıda verilən 25.3 və 25.8 bölmələrindəki tələblər əsasında hazırlanır;

Kənd təsərrüfatı və digər işlənən ərazilərdə PODRATÇI torpağı ilkin razılaşmalarda qeyd olunan vəziyyətdə tərk edəcək. Əks şərtlər, razılaşdırılmış hallar istisna olmaqla, PODRATÇI torpaq ərazisini əkin üçün yararlı vəziyyətə gətirəcək: torpaq hamarlanacaq və yumşaldılacaq. Daimi artım olan ərazilərin gübrələnməsi, toxumların əkilməsi və torpaq sahibi və ya icarəçi tərəfindən yerinə yetiriləcək.

“Kənd təsərrüfatı” hesab edilməyən və ya işlənməyən ərazilərdə aşağıdakı biobərpa tədbirləri həyata keçirilməlidir: Bir il ərzində bitkilərin ən azı 70%-i bərpa olunmalıdır. “Bərpa olunmalıdır” o deməkdir ki, müəyyən növlər üçün gözlənilən ilkin sağlam artım nəzərə çarpmalıdır. Bu tələb səthin eroziyasını minimuma çatdıracaq və bitkilərin demək olar ki, bütün şəraitlərdə davamlı inkişafını təmin edəcək. Bitki örtüyü 70%-dən az olan ərazilərdə yenidən bərpa işləri aparılmalıdır. Bitkilərin artım sürəti torpaqdan, yamaqdan və iqlim şəraitindən asılıdır. Orta yağış və ya təbii daşqınlar 50%-dən aşağıdırsa və ya 25% daha yüksək yamaqlar mövcuddursa, növbəti ilin sonunda KONTRAKT müddəti tamamlanandan sonra 70% artım ilə birinci ildə minimum 50% artım (ilkin örtük <70% olan yerlərdə ilkin bitki örtüyünün 50%-i) əldə olunacaq.

2.6.4. Çay Məcəralarının Bərpası üzrə

Audit qrupuna aşağıdakı sənədlər təqdim edildi:

- a) Həsənsu dəhlizi - daimi bərpa;
- b) Həsənsu çay dəhlizinin ətraf mühit və sosial sahəyə təsiri;
- c) Tikinti metodu sənədi

III. Müşahidələr, Audit Gedışində Aşkar Edilən Faktlar və Onların Təhlili

BP/SCP şirkətilə razılaşmaya əsasən aşağıdakı sahə səfərləri baş tutdu:

- PK- 237 Yevlax;
- PK- 245 Qarabağ kanalı;
- PK-285, Gəncə, Dəli Məmmədli;
- PK-312-314 AB12, Əsrinçay;
- PK-375- 376+500 Tovuz tikinti düşərgəsi;
- PK 394 -395, Aqstafa;
- PK-396+500 - 398, AB18 Həsənsu;

- PK-412 AB19- Kür çayının qərb hissəsi,
- PK-422 AB21;
- PK-430- 440, Böyük Kəsik.
- PK -224 Yevlax,Kürün keçidi;
- PK- 65 Muğan Düşərgəsi

3.1. Landşaftın Bərpası üzrə Tədbirlərin Auditı

3.1.1. Öhdəlik:

ESIS (Layihə proseduru- ekoloci və sosial idarəetmə sistemi) üzrə təlimat kitabçasının (AGT001-1000-EV-MAN -00001 REV U02) 6.4.4 bölsəsində BTJ KO şirkətit tərəfindən İSO 14001 standartına uyğun audit proqramı həyata keçirmək tələb olunur. Eyni zamanda göstərilir ki, BTJ KO şirkəti tikinti layihəsinin həyata keçirildiyi müddətdə podratçıların auditini və sahədə yoxlanmasını həyata keçirməlidir.

Müşahidə:

24 mart 2006-cı il tarixdə BTC/SCP ofisində keçirilən görüş zamanı BTC/SCP və BP-nin ictimaiyyətlə əlaqələr üzrə məsləhətçiləri tərəfindən bildirildi ki, bərpa işlərinə aid indiyədək heç bir audit işi həyata keçirilməyib və bu barədə heç bir hesabat yoxdur, ona görə də belə bir hesabatı işçi qrupuna təqdim edə bilmirik.

Uyğunsuzluq:

Bərpa prosesi ilə bağlı daxili audit hesabatı yoxdur. Əgər varsa, şirkət işçilərinin aparılan daxili audit hesabatı haqqında məlumatları yoxdur. Bu da götürülən öhdəliyə uyğun deyildir.

Təvsiyə:

BTC/CQBK şirkətlərində çalışan bərpa işləri üzrə mütəxəssislər, o cümlədən ictimaiyyətlə əlaqəli şəxslər aidiyyətli öhdəlik və daxili sənədlər haqqında məlumata malik olmalıdırlar.

3.1.2. Öhdəlik:

Spesifikasiya sənədi paraqraf 2 – də göstərilir ki, bütün işə cəlb olunanlar CCIC şirkəti tərəfindən həyata keçiriləcək norma və standart sənədlərlə tanış olmaqla bərabər həmin sənədin bir nüsxəsi onlara verilməlidir.

Müşahidə: 25 yanvar 2006-cı il tarixdə Muğan düşərgəsinə səfər zamanı məlum oldu ki, düşərgədə çalışan işçilərdə belə sənədlərin nüsxəsi yoxdur (Əlavə 4, şəkil 1).

Təhlil:

CCIC şirkəti tərəfindən bu öhdəliklərin yerinə yetirilməməsi həm də onu göstərir ki, podratçıya nəzarət funksiyası da zəif təşkil edilib.

Uyğunsuzluq:

Göstərilən öhdəliyə əməl olunmayıb.

Təvsiyə:

BP-BTC şirkətləri podratçıları bərpa işlərinə nəzarəti gücləndirməli və nəzarət sistemini əhəmiyyətli dərəcədə yeniləşdirməlidirlər. Podratçı şirkətlərdə fəaliyyət göstərən məsul işçilər öhdəliyə uyğun lazımi sənədlərin nüsxələri ilə təmin olunmalıdır.

3.1.3. Öhdəlik:

SCP öhdəliklər reyestri 1229 – də göstərilir: Tikintiyə dəstək üçün inşa olunmuş obyektlərin (düşərgələrin) yerləşdiyi torpaqlar tikinti başa çatdıqdan sonra, Podratçı istifadə etdiyi torpaq sahəsini torpaq sahibinə/yerli icra orqanına qane edəcək şəkildə bərpa etməklə təhvil verməklə yanaşı, bərpa səviyyəsi ilə bağlı təsdiq əldə etmək üçün torpaq sahibinə/yerli icra orqanına müraciət etməlidir. Yəni torpaq sahibinə/yerli icra orqanına qane edəcək səviyyədə bərpa edilmiş torpaq sahəsini qəbul etməsi haqda sənəd verilməlidir.

Müşahidə:

05-07 mart 2006-cı il tarixdə PK-375- 376+500 Tovuz düşərgəsinə və PK – 237 Yevlax düşərgəsinə səfər müddətində Ətraf Mühit üzrə sahə müvəkkili, BTC-nin ictimaiyyətlə əlaqələr üzrə nümayəndələri ilə söhbət əsasında məlum oldu ki, düşərgə 2003-cü ildən məftil hasara alınıb və bütün əraziyə çınqıl döşənib, 2005-ci ildə işlər bitdiyi üçün düşərgə boşaldılıb (Əlavə 4, şəkil 2)

Amma bura əvvəlki vəziyyətinə qaytarılmayıb. Düşərgənin sahəsi barədə məlumatlar malik deyillər. Əlavə sual kimi verdikdə ki, «bu sahəyə aid ijarə müqaviləsinin müddəti nə qədərdir», şirkət nümayəndələri tərəfindən cavab ala bilmədik. İcarə müddəti haqqında da bizi müşayət edənlərin məlumatı yox idi. Düşərgənin ərazisindən sıyrılmış 20 sm torpağın üst qatı ərazinin ətrafında yerləşdirilmişdi. Məlum deyildi ki, burada nə vaxt landşaftın bərpa işləri aparılacaq. Burada son bərpa işlərinin aparılma müddəti bəlli deyildir. Sahə müvəkkilinin dediyinə görə son tamamlanma işləri xüsusi qrafiklə yox, digər işlər başa çatdıqdan sonra aparılacaq.

Təhlil:

Sahə səfərləri müddətində mədkm olmuşdur ki, bizi müşayət edən nümayəndələr sahələr haqqında dəqiq məlumatla malik deyillər.

Uyğunsuzluq:

Şirkətin götürdüyü öhdəliyə görə (SCP öhdəliklər reyestri 1229) tikinti başa çatandan sonra dərhal bərpa işləri görülməlidir. Halbuki, işlər 2005-də başa çatmasına baxmayaraq burada bərpa işlərinə başlanılmayıb.

Təvsiyə:

Fəaliyyəti bitmiş düşərgələrin icarədarlara bərpa edilərək qaytarılma prosesinin müddəti dəqiqləşdirilməlidir.

3.1.4. Öhdəlik:

Field Environmental Weekly Report (Həsənsu, Əsrinçay, Tovuzçay) Week Commencing: 25 April 05, Peter Bayliss (out 28.4.05), Paul Walton, Luis Seleme, Paul Bochenski (in 29.4.05) sənədinə görə eroziya örtüyü biobərpa tam başa çatana qədər (bitki örtüyü tam bitənədək) eroziya əleyhinə qoyulmuş torlar çürüdükə onlar yenisi ilə əvəz olunmalıdır (tez çürüdüklərinə görə).

Müşahidə:

06-07 Mart 2006-cı ildə Həsənsu, Əsrinçay, Tovuzçay ərazilərinə səfər zamanı çox böyük həcmdə işlərin aparıldığına şahidi olduq. Həsənsuda aparılan işlər kifayət qədər heyrətəedici olsa da, müəyyən işlər öhdəliklərə uyğun gəlmirdi. Belə ki, bu ərazidə eroziya təhlükəsi çox böyük olduğu üçün, eroziya əleyhinə sərilməmiş biotorlar bitki tam bərpa olunanadək nəzarətdə olmalı idi. Bu ərazidə axırıncı yoxlama işləri bizə təqdim olunan sənədlərə görə 25 aprel 2005-ji ildə olmuşdur. Görünür ki, ondan sonra bura baxış keçirilməyib. Müşahidə müddətində çürümüş tor hissələrinin üzərinə yeniləri sərilməmişdi. Bu xüsusilə eroziya təhlükəsi böyük olan yamacda

daha çox hiss olunurdu (şəkil 3). Yamaclarda biz müşahidə aparan zaman torlar çürümüşdü, bitki örtüyü isə nəzərə çarpmırdı. Bu prosesin getdiyini əks etdirən sənədlərlə də tanış olmamışıq. Əraziyə keçidi məhdudlaşdıran heç bir maneələrə də rast gəlinmədi.

Tovuzçay və PK 375 və Əsrin çay ərazisində landşaftın bərpası tam aparılmayıb (şəkil 4).

Əsrin çay ərazisində işlər davam edir. Kəmər dəhlizi boyu eroziya təhlükəsi böyükdür. Aparılan kəsmə işlərinin meylliliyi böyükdür. Eroziya əleyhinə torlar qoyulsa da, bu kifayət qədər deyil. Müəyyən yerlərdə torpağın üst qatı artıq eroziyaya uğrayıb.

Təhlil:

06 Mart 2006-cı ildə Həsənsuda aparılan müşahidələr göstərdi ki, burada 25 aprel 2005-ci tarixdən sonra müşahidə aparılmayıb, bitki bərpası başa çatmayıb və çürüyən torlar yenisi ilə əvəz olunmayıb. Bu göstərilən öhdəliyə uyğun olmadığı üçün bu halı uyğunsuzluq hesab edirik. Tovuzçay və Əsrin çay ərazilərində eroziya əleyhinə torlar lazımi qaydada sərilmədiyi üçün eroziya artıq görünürdü.

Uyğunsuzluq:

Həsənsu ərazisində bitki örtüyü tam bərpa olunmamış sahələrdə çürümüş biotorların əvəzlənməsi prosesi öhtəliyə uyğun aparılmır. Bu da eroziya riskini artırır.

Təvsiyə:

Həsənsu, Tovuzçay və Əsrinçay əraziləri eroziya riski böyük olan ərazilər olduğu üçün burada ciddi eroziya tədbirləri görülməlidir. Qəbul edilmiş öhdəliklərə əməl olunaraq bu ərazilərə, xüsusilə də intensiv yağışlardan sonra müntəzəm baxış keçirilməlidir.

3.1.5. Öhdəlik :

AGT boru kəməri layihəsi № 410088 (Boru kəmərinin bərpa spesifikasiyası Azərbaycan 410088/10/L/PL/SP/025) paraqraf 22.1.1. istiqamətləndirici bermalar haqqında yazılaraq göstərilir ki, istiqamətləndirici bermalar elə düzəldiləcək ki, kəmər boyu axarların çıxmasını təmin edəcək. Axarların torpaq eroziyasına və ya çöküntülərin yaranmasına səbəb olmayacaq. Buradan iki növ izah verilə bilər:

Kanalın ölçüsü (en dərinliyi) podratçı tərəfindən ən yüksək axarlar dövrü 10 il üçün hesablanmış şəkildə istiqamətləndiriləcək Kanal 0,4m-dən dərin olmamalıdır və eni ən azı iki qatı qədər olmalıdır. Aşağıdakı minimum tələblərə riayət olunacaq:

- Kanalın aşağı eni 0,7m və ümumi dərinliyi 0,3m (və ya axarlar üçün kifayət qədər deyilsə daha böyük);
- Kanal 0,15m dərinliyə qədər daşla (D50=75mm) örtülməlidir;
- Yamacı >50m kanallar üçün eroziya əleyhinə örtük daş örtüyün aşağısında əlavə səth kimi çəkilməlidir (bu məqsəd üçün ən azı xırda cut və ya hessen örtüyündən istifadə olunmalıdır);
- Çıxışların vəziyyəti iki həftədən bir yoxlanılacaq və hər hansı yarıq və ya zədə haqda şirkətə xəbər verilməlidir; həmin işlər zədənin ciddiliyindən asılı olaraq, 14 gün ərzində və ya tez həyata keçirilməlidir.

Müşahidə:

Həsənsuda aparılan müşahidələr zamanı məlum oldu ki, çay məcrasının cənub hissəsində düzəldilmiş ikinci istiqamətləndirici bermada su yığılıb qalmışdır. Buradan belə nəticə çıxarmaq olar ki, istiqamətləndirici berma düzgün meylliliyi ilə düzəldilməmişdir. Ona görə də oradan su axa bilməmiş və artıq çirkəbə çevrilmişdir.

Uyğunsuzluq:

Açıq Cəmiyyət İnstitutu Yardım Fondu tərəfindən maliyyələşdirilmişdir

Həsənsu ərazisində üzə çıxmış yeraltı suların axmasını təmin edən istiqamətləndirici bermalara baxışın qeydiyyatı öhdəliklər üzrə aparılmışdır.

Təvsiyə:

Həsənsu ərazisində istiqamətləndirici bermalara baxış öhdəliyə uyğun aparılmalı və müvafiq qeydlər şirkətin mərkəzi ofisinə müntəzəm çatdırılmalıdır.

3.1.6. Öhdəlik :

CQBK öhdəliyi EN 1317 – də (Reinstatement SCP № 018/a AZ) göstərilir ki, torpaqda şırım açılmasını, (nəticə etibarlı ilə) eroziyanın əmələ gəlməsini və ətraf sahələrə ziyan vurulmasını aradan qaldırmaq məqsədilə KS-dən avtomobil yolu kimi icazəsiz istifadə olunmasına yol verilməməlidir. Şirkətin nümayəndələri tərəfindən göstərilən yerlərdə sahəyə giriş-çıxışın qarşısı alınmalıdır:

- Nəqliyyat vasitələrinin yolunu kəsmək üçün kifayət qədər hündür (ən azı 1,5 m) bermaların hazırlanması. Mümkün olan yerlərdə bermalar bitki örtüyünə və ya qayalıqlara birləşdirilməlidir ki, nəqliyyat vasitələri bermaların yan-yörəsindən keçib gedə bilməsinlər, və ya
- 410088/00/L/CV/SP/004 sayılı layihə spesifikasiyasına uyğun daimi hasarların ucaldırılması, yaxud
- Tikinti zamanı qazılmış (diametri 0,3 və ya daha böyük olan) iri daş parçalarının yerləşdirilməsi
- Podratçı tərəfindən təklif olunan və şirkətin razılaşdırdığı digər metodlar
- Bu qəbildən olan metodların seçilməsi zamanı istifadə olunan meyarlara bu metodların potensial səmərəliliyi, vizual təsiri və yerli materialların mövcudluğu daxil edilməlidir. Hər bir məntəqəyə giriş – çıxışın məhdudlaşdırılması şirkətin müvafiq nümayəndəsi tərəfindən razılaşdırılmalıdır.

Müşahidə :

Baxışı keçirilən sahələrin hamısında boru kəməri dəhlizi boyu DMXİ işçilərin maşınları hərəkət edirdi. O da məlum deyil ki, boru kəməri dəhlizi boyu torpağın, bitkinin, landşaftın bərpası həmin yol ərazisində necə mümkün ola bilər (PK 411 və PK 430, Əlavə 4, şəkil 5).

Uyğunsuzluq:

Yuxarıda göstərilən öhdəliklərlə mübahidə etdiyimiz hal bir-biri ilə ziddiyət təşkil etdiyi üçün müşahidəmizi götürülən öhdəliyə uyğun olmadığını qeyd edirik.

Təvsiyə:

Müşahidə etdiyimiz hal boru kəməri dəhlizi boyu görülən işlərin heçə endirilməsi deməkdir. Təklif edərdik ki, götürülmüş öhdəliyə uyğun dəhliz boyu maşınların hərəkətinə qadağa qoyulsun.

3.2.Torpaqların Bərpası üzrə Tədbirlərin Auditi

3.2.1. Öhdəlik:

Bərpa sertifikatı sənədininin 17.2 bölməsi və ƏBPX-də 17.1-də qeyd olunur ki, qazma işləri zəruri olan yerlərdə üst torpaq layının dərinliyi müəyyənləşdirilməlidir.

Müşahidə :

25.01.06.Muşğan MYD. Torpağın üst qatının qalınlığına dair və qazma işləri barədə qeydlər tələb olundu. Təqdim olunan sənədlərin auditi aparıldı.

Məlum oldu ki, işçi qeydlərini və yekun sənədi ayrı-ayrı işçilər aparıb. Onlar mahiyyəti üzrə mütəxəssis deyillər, üst torpaq qatının dərinliyi xəndəklər qazılandan sonra ölçülüb.

Təhlil:

1. Torpağın üst qatı ilə davranışlar götürülmüş öhdəliklərə və müəyyən olunmuş tələblərə cavab vermir:

1)Təqdim olunan yekun sənədində ölçülərin sahə mütəxəssisi V.M.-in apardığı göstərilir. İşçi qeydlərdə isə bu ölçülərin başqa şəxslər tərəfindən aparıldığı göstərilir.

2) Bu qeydləri aparan şəxslər işin mahiyyəti üzrə mütəxəssis deyillər, onların qeydə aldığı nəticələr şübhə doğurur.

Yuvarlaq rəqəmlər, məsələn, 5 sm, 10 sm (KP 52.500-53.000, 286.045-286.200, 377.650-378.250), 15 sm (KP 59.000-87.000), 20 sm (KP 135.000-138.000, 166.600-172.000), 25 sm (KP 102.150-109.850), 30 sm (KP 287.700-301.780). Təbiətdə belə yuvarlaq rəqəmlər təsadüfi olur. Humuslu A qatının qalınlığı, Sanqaçal ərazisi istisna olmaqla, təxminən 1 mert təşkil edir.

3)Təqdim olunan sənədlərdə üst torpaq qatının dərinliyinin sentyabr-oktyabr 2005-ci ildə ölçülməsi, xəndəklərin isə 2004-cü ildə qazılması göstərilir. Yəni, əvvəl xəndək qazılıb sonra isə üst torpaq qatının dərinliyi ölçülüb.

3.2.2.Öhdəlik:

Bərpa Spesifikasiyası sənədinin 20-ci bölməsi, səh. 22. 1 –ci paraqrafda qeyd olunur ki, torpağın alt qatının bərpası üçün 2 vəziyyət nəzərdə tutulur - standart və xüsusi bərpa. B.S. sənədində (20.1.1) BTC/CQBK tərəfindən birgə yoxlama tələb kimi göstərilir.

Müşahidə:

25.01.06 Muğan MYD. Hansı ərazilərin xüsusi və standart bərpaya məruz qalması və BTC/SCP tərəfindən yoxlama sənədləri tələb olundu. Şifahi olaraq xüsusi bərpaya məruz qalan ərazilər bildirildi, yoxlama sənədləri isə təqdim olunmadı.

3.2.3. Öhdəlik:

Bərpa sertifikatı sənədinin 19.5 bölməsində göstərildiyi kimi, boru kəmərinin üstü doldurulduqdan sonra əlavə alt torpaq Kontraktın ətraf mühitə olan tələblərinə uyğun olaraq atılmalıdır.

Müşahidə:

25.01.06 Muğan MYD. Alt torpaq qatının atılmasını göstərən qeydlərin baxış üçün tələb olunmasına baxmayaraq, sənədlər təqdim olunmadı.

3.2.4. Öhdəlik:

Eroziya dərəcəsini 3 və daha aşağı səviyyədə saxlamaq məqsədi ilə podratçı eroziya əleyhinə nəzarəti təmin edəcək (B.S. 15.2).

Müşahidə:

25.01.06. Muğan MYD. Eroziya əleyhinə örtüklərlə bağlı qeydlər baxış üçün tələb olundu. Sənədlər təqdim olundu. Layin ingilis dilində olduğu üçün auditini aparmaq mümkün olmadı

3.2.5. Öhdəlik:

Podratçı üst torpağın turşulanmasını yoxlayacaq və ən azı 3 aydan bir qeyd edəcək (B.S. 17.4).

Müşahidə :

25.01.06. Muğan MYD. Yığılmış üst torpağın turşulaşmasının yoxlama sənədləri baxış üçün istənilsə də, onlar təqdim olunmadı.

3.2.6. Öhdəlik :

Standart bərpa zamanı alt torpaq layı boru kəmərinin izolyasiyasına və ya xəndək ayrıclarına zərər yetirmədən, təxminən 300 mm dərinliyə qədər oturdulmalıdır. Bu əməliyyat üçün “yastı qaldırma” üsulundan istifadə ediləcəkdir ki, üst torpaq layı əlavə olunarkən qarışma baş verməsin. Yamacların sabitliyi, relyef, topoqrafik fərqlər, səth sularının drenaj imkanları və kipləşmə səviyyəsi Podratçı və Şirkət tərəfindən yoxlanmalıdır (B.S.20.1.1).

Müşahidə:

25.01.06. Muğan MYD. Yamacların sabitliyi, relyef, topoqrafik fərqlər və kipləşmə səviyyəsinin podratçı və şirkət tərəfindən yoxlama sənədləri baxış üçün istənilsə də, onlar təqdim olunmadı.

3.2.7. Öhdəlik:

Xəndəyin qazılması, boru kəmərinin altının doldurulması və tullantı torpaqların idarə olunması işləri nəzərdə tutulur. (B.S.19)

Müşahidə:

25.01.06. Muğan MYD. Qaz kəməri üçün xəndəklərin qazılma vaxtı, dərinliyi və yeri barədə sənədlər baxış üçün istənilsə də, sənədlər təqdim olundu. Lakin, dərinliyi göstərən sənədlər verilmədi.

3.2.8. Öhdəlik:

Qazıntı zamanı üst və alt qat torpaqlarının qarışmasına yol verilməyəcəkdir. (B.S.17.3)

Müşahidə:

25.01.06. Muğan MYD. Qazıntı zamanı üst və alt torpaq qatlarının qarışmaması üçün görülmüş işlər və bu işlərin yoxlama sənədləri baxış üçün istənilsə də, onlar təqdim olunmadı.

3.2.9. Öhdəlik:

İlkin üst torpaq layının dərinliyi 300 mm-dən az və ya buna bərabər olan yerlərdə Podratçı ilkin məhsuldar dərinliyi bərpa etmək üçün lazım olan üst torpaq layını və ya ekvivalent materialı təmin edəcək. (B.S. 20.2.).

Müşahidə :

25.01.06. Muğan MYD. İlkin məhsuldar dərinliyi bərpa etmək üçün görülmüş işlər və yoxlama sənədləri baxış üçün tələb olundu. Lakin, sənəd təqdim olunmadı.

3.2.10. Öhdəlik:

Yerli bitkilər əkməklə eroziyanın dərəcəsini azaltmaq, kənd təsərrüfatı ərazilərində torpağı yararlı vəziyyətə qaytarmaq və kənd təsərrüfatı olmayan ərazilərdə yerli floranın bərpası nəzərdə tutulur (B.S.25.).

Müşahidə :

25.01.06. Muğan MYD. Bitki əkməklə eroziyanın qarşısını almaq, torpağı yararlı vəziyyətə qaytarmaq üçün işlərin icrası və bu işlərlə əlaqədar aparılmış yoxlama (audit,monitorinq) barədə sənədlər baxış üçün tələb olundu.

İcra barədə sənəd təqdim olundu. Vaxt çatışmazlığından sənədlərə baxış və qeydləri aparmaq mümkün olmadı. Lakin, sənədlərdə bitki toxumu səpininin 2005-ci il dekabrın sonlarında aparıldığını göstərən yazı diqqətdən yayınmadı.

3.2.11. Öhdəlik :

Əlavə BA-Bərpaya (son vəziyyət) dair tələblərdə karyer və karxanalara ekoloji cəhətdən həssas sahə, xüsusi kənd təsərrüfatı əkin yeri və standart yanaşmalar nəzərdə tutulur. (B.S. Əlavə BA)

Müşahidə :

25.01.06. Muğan MYD Yevlax rayonundan Torpaq karyerin vəziyyəti barədə məlumat istənilirdi. Yevlax rayonu ərazisində (təxminən 244 km) karyerin CCİC-nın siyahısında olmaması təəccüblü idi. Çünki bu karyeri ötən monitorinq zamanı özüm müşahidə etmişdim.

3.2.12. Öhdəlik:

B.S. 15.1-də göstərilir ki, torpağın bərpası fərdi qurğuların hər biri kənarlaşdırıldıqdan dərhal sonra boşaldılacaq, bərpa işlərinin səviyyəsi haqqında sahibin yazılı razılığını əldə edəcək.

Müşahidə:

05.01.06. Yevlax MYD. Yevlax MYD ərazisində nə qədər üst torpaq olduğunu, bərpanın nə üçün dayandırıldığını və sahibin yazılı razılığını sübut edən sənədin olub-olmadığı barədə məlumat tələb olundu. Orada bildirildi ki, bərpa işləri kiçik ərazidə beton örtük söküldükdən sonra aparılacaq, sahibin yazılı razılıq sənədi isə yoxdur, üst torpaq qatının həcmi barədə isə məlumatlı olduqlarını dedilər.

Təhlil:

Mövcud üst torpaq qatı çox az idi və minimal tələbin 10%-ni belə ödəməyə kifayət etməzdi.

3.2.13. Öhdəlik:

B.S. sənədinin 20-ci bölməsi, səh. 22, 1-ci paraqrafda qeyd olunur ki, torpağın alt qatının bərpası üçün 2 situasiya nəzərdə tutulur: - standart və xüsusi bərpa. BS-nin 20.1.1-də birgə yoxlama tələb kimi göstərilir.

Müşahidə:

06.03.06. Ağstafa 422 km. Ərazinin hansı bərpaya məruz qaldığını soruşduqda, Standart bərpa olduğu bildirildi.

BTC/SCP tərəfindən aparılan yoxlama sənədləri baxış üçün xahiş edildi. Bildirildi ki, burada monitorinq və ya audit aparılmayıb, bu barədə təsdiqedicisi sənəd yoxdur.

Təhlil:

BTC/SCP tərəfindən yoxlamanın aparılmasını təsdiq edən hər hansı təqsiredici sənəd təqdim olunmadı.

3.2.14. Öhdəlik:

Torpağın məhsuldar qatı qazılıb çıxarılacaq. Podratçı artıq torpağa görə cavabdehdir. (PİNP 3.2.1)

Müşahidə:

06.03.06. Ağstafa, Kürün sağ sahili. Ərazidə toplanmış artıq üst torpağın həcmi və onun sonrakı istifadəsi ilə bağlı sənədlər baxış üçün istənilmişdir. Bu barədə hər hansı sənədin olmadığı bildirildi.

3.2.15. Öhdəlik:

Eroziya dərəcəsinə 3 və ya daha aşağı səviyyədə saxlamaq məqsədilə podratçı eroziya əleyhinə nəzarəti həmin edəcək (B.S., 15.2).

Müşahidə:

06.03.06. Həsən Su. Ərazidə torpağın səthi hamarlanmış, lakin burada bitki örtüyü bərpa olunmamışdır. Çox mailli ərazilərdə 4 və daha artıq eroziya səviyyəsi müşahidə olundu. Eroziyanın səbəbi barədə sual isə cavablandırılmadı.

Təhlil:

Ərazidə 4 səviyyəli eroziya müşahidə edildi.

3.2.16. Öhdəlik:

Torpaq ayırma Proqramının Əsas Prinsiplərində (2.3.1) BTC və CQBK kəmərlərinin 44 m-lik tikinti dəhlizi daxilində tikiləcəyi göstərilir.

Müşahidə:

07.03.06. Samux , 312 km. Ərazidə torpaq bərpa işləri tamamlanmışdı. Monitoring və ya audit sənədlərini baxış üçün xahiş edərkən, sənədlərin olmadığı bildirildi. Bu ərazi üçün çox mühüm əhəmiyyət kəsb edən yovşan bitkisinin bərpası aparılmamışdı. Ölçmə zamanı dəhlizin eninin 49 m, yəni 5 m artıq olduğu müəyyənləşdirildi. Artıq ölçünün səbəbi izah olunmadı.

Təhlil:

Monitoring və ya audit sənədləri göstərilmədi. Ölçü zamanı dəhlizin eninin 49 metr olduğu bəlli oldu. 5 m artıq ölçünün olması izah edilə bilmədi.

3.2.17. Öhdəlik:

Podratçı tikinti nəticəsində təsirə məruz qalmış bütün torpaq ərazisini tam bərpa edəcəkdir (B.S., 10.3)

Müşahidə:

07.03.06. Goranboy, 285 km. Ərazidə hansı işlərin görülməsi barədə dəlil tələb olunduqda, bildirildi ki, sahə şumlanaraq biobərpa üçün səpinə hazırlanıb, sənədlər isə Muğanda saxlanılır. Müşahidəyə görə ərazi kənd təsərrüfatı üçün əkin sahəsi idi. Burada biobərpa işləri nəzərdə tutulmur. Görünür, nümayəndə bu tələbdən məlumatlı deyildi.

Təhlil:

Ərazinin kənd təsərrüfatı üçün əkin sahəsi olmasına baxmayaraq, burada biobərpa işlərinin aparılacağı bildirildi.

3.2.18. Öhdəlik

Podratçı üst torpaq layının məhsuldarlığının qorunmasına görə cavabdehdir (B.S., 17.1).

Müşahidə:

07.03.06. Yevlax , 244 km. Ərazidə hələ 2004-cü ilin sonlarından üst torpaq saxlanılırdı. Öhdəliyə əsasən boru kəmərinin üstü örtüldükdən sonra torpağın üst qatının (münbit qatının) əvvəlki vəziyyətinə qaytarılması tələb olunur. Müşahidə aparılan müddətdə torpağın üst qatının qaytarılması prosesinin başlanmasını göstərən hər hansı bir sənəd təqdim olunmadı.

Ərazidən 3 km məsafədə, kəmərlə tikintisində istifadə olunan torpaq karyeri olduğu, onun göstərilməsinə şərait yaratmağı istədik. 30 ha –də ərazidən karyer kimi istifadə olunmasını, torpağın bərpadə hala salındığı barədə məlumat var idi. Ancaq tələbdən imtina olundu.

Təhlil:

Üst torpaq qatı 2 il əvvəl qazılıb, lakin burada torpağın məhsuldar qatının bərpası üçün heç bir işlər görülməyib.

Təvsiyə:

Təbii münbitliyi pozulmuş torpaqların inventarlaşdırılması və mahiyyətə bu torpaq sahələrinin əvvəlki təbii vəziyyətinə gətirilməsi üçün müvafiq proqram və tədbirlər hazırlanıb həyata keçirilməlidir.

3.2.19. Öhdəlik:

Podratçı tikinti təsirinə məruz qalmış torpaqları tam bərpa edəcəkdir. (B.S. 10.3)

Müşahidə:

07.03.06. Yevlax , 237 km.Ərazidə hansı bərpa işlərinin görülməsi və görülməyəcəyi barədə sənədlərin təqdim olunması xahiş edildi. Sənədlər təqdim olunmadı. Lakin, suala şifahi cavab olaraq bildirildi ki, əvvəl 12 m enində biobərpa aparılıb, üstündən maşınlar yol saldığı üçün 44 m-də yeni səpin aparılacaq.

Ərazi kənd təsərrüfatı üçün əkin yeri olduğundan burada biobərpa işi aparılmamalıdır. Görünür, nümayəndə bu tələbdən xəbərdar deyildir.

Təhlil:

Sahə hamarlanıb və üstündən qrunnt yolu salınıb. Tam bərpa olunaraq sahibinə verilməyib.

3.2.20. Öhdəlik:

Podratçı tikinti və əlaqədar işlər nəticəsində təsirə məruz qalmış hər hansı torpaq ərazisini tam bərpa edəcəkdir (B.S.10.3).

Bütün tikinti və fəaliyyət sahələri çərçivəsində podratçının tətbiq etdiyi bərpa tədbirlərini əyani şəkildə qiymətləndirmək üçün sahə yoxlamaları həyata keçiriləcək (P.İ.N.P. 5.2.1.).

Müşahidə:

Vulkan ərazisinə səfər əvəzinə fotoprezintasiya keçirildi. Vulkan ərazisində (KP 29-də) göstərilən müddətdə, yəni dekabr-yanvar-fevral ayları ərazidə bitki örtüyünün əmələ gəlməsi mümkün deyildir. Belə ki, həmin müddətdə bitkilərin vegetasiyası 0-a bərabər olur. Bir ildən çox müddətdə ərazidə monitoring və ya audit aparılmayıb. Əraziyə sahə səfəri edilməsinə icazə verilməməsi auditorlarda şübhələr və narahatçılıqlar yaradır.

Təhlil:

Göstərilən müddətdə ərazidə bitki örtüyünün əmələ gəlməsi məntiqi, elmi və praktiki mümkün deyildir. Belə ki, həmin müddətdə bitkilərin vegetasiyası 0-a bərabər olur.

-Bir ildən çox müddətdə ərazidə monitoring və ya audit aparılmayıb.

-Əraziyə sahə səfərinə imkan verilməməsi şübhələr və narahatçılıqlar yaradır.

3.3. Biobərpa üzrə Tədbirlərin Auditi

3.3.1. Öhdəlik:

PINP 3.2.4. bölmə, 3-cü par., və Bərpa Spes. 24-cü bölmə, 1-ci paragrafdakı tələbə əsasən, podratçının pozulan biosenozlara keyfiyyətli və vaxtında bərpasını təmin etməsi üçün ətraf mühitin idarə edilməsi sisteminin yaradılması və bir neçə sənədin hazırlanması nəzərdə tutulub.

CQBK və tikinti və bərpa işlərini yerinə yetirən podratçı şirkət CCIC ətraf mühitin mükəmməl menecment sistemini yaradıb və biomüxtəlifliyin təbii strukturunun bərpasının sənədlərini və standartlarını hazırlayıb. Nəzərə alınan işlərin bütün mərhələlərini əhatə edən biomüxtəlifliyin bərpası Proqramları və xüsusi metodlar işlənmişdir və Metodiki sənədlər hazırlanmışdır.

Müşahidə:

Muğan düşərgəsində (25.01.06) audit qrupuna aşağıdakı sənədlər verildi və onlar əsasında audit aparıldı; Təbii örtüyü bərpa etmək üçün əsas reqlament sənədi «Bərpa spesifikasiya» sənədidi, (bölmə 25); ƏMTQ və Ekoloji və sosial idarəetmə sistemi (ESIS) materialları tikinti metodu sənədi (Construction Method Statement); Punchlist, Punchlist KP 395+500 (Gabions) & KP 395+300; Reinstatement Drawing AGT Pipeline Project; BTC 001-B110-PL-PS0-05101.

Təhlil:

Nəzərə alınan işlərin bütün mərhələlərini əhatə edən biomüxtəlifliyin bərpası Proqramı və metod sənədləri müasir normativlər və standartlara əsaslanır.

3.3.2. Öhdəlik:

PINP 3.2.1 bölmə, 9-cü bənd, və Bərpa Spes. 25-cü bölmə, 1-ci par., tələbə əsasən podratçı «Boru kəmərinin zonasından nadir növlərinin köçürülmə planı» hazırlamalı idi.

Müşahidə:

Metodik sənədlər ilə *Muğan düşərgəsində (25.01.06)* tanış olundu. İşin əvvəlində olan mərhələdə nadir bitkiləri aşkar etmək üçün çöl tədqiqatları aparılıb və onlara əsaslanaraq «Boru kəmərinin zonasından nadir növlərin köçürülmə planı» işlənib. Mütəxəssislər bir növü - bitki *Iris Acutiloba* aşkara çıxarıb. ƏMSSTQ-də qəstərilən başqa nadir növlər müəyyən olunmayıb.

- BK-24-30-cı km. Burada tədqiqatlara əsaslanaraq *Iris Acutiloba*-nın köçürülməsi proqramının bir sahəsidir. Həmin Proqram Azərbaycan Milli Akademiyası Botanika İnstitutunun və Mərdəkan dendroparkının mütəxəssisləri cəlb olunmaqla həyata keçirilir. Audit keçirilən zaman həmin Proqram çərçivəsində 30 mindən artıq nümunə müəyyən olundu. Boru kəmərinin tikintisindən əvvəl onların 32 - 621 soğanağı Mərdəkan dendroparkına köçürülmüş və sınaq sahəsində əkilmişdir.
- Qobustanda yerləşən 24-cü km sahəsinə və Mərdəkan dendrariyinə səfər edildi. Qobustanda keçirilən audit göstərdi ki, bəzi eksperimental sahələrdə qaytarılan və əkilən bitkilər zədələnmişdir (çox ehtimal ki otlayan qoyunlar tərəfindən). Mərdəkan dendrariyin eksperimental sahəsində yerləşən bitkilər yaxşı haldadır. Lakin audit qrupuna səfər zamanı məlum oldu ki, əvvəldən bitkilər 4 hektarda əkilmişdir. İndiki vaxtda bitkilər həmin ərazinin 50%-nə kimi yeri tutur. Dendroparkın işçiləri bu faktı izah edə bilmədilər.
- Nəzərə alınan işlərin bütün mərhələlərini əhatə edən biomüxtəlifliyin bərpası Proqramının bir hissəsi olan «Boru kəmərinin zonasından nadir növlərin köçürülmə planı» metodik sənədləri, müasir normativlər və standartlara əsaslanır.

Uyğunsuzluq:

Monitoring qrupunun nümayəndəsi tərəfindən köçürülən və artırılan bitkilərin hesablanması aparılmayıb (bu məlumatlar indiyə qədər auditora təqdim olunmayıb). Mərdəkan dendraparkında bu bitkilərin sayı və həjmi barədə bu günə kimi məlumat əldə etmək mümkün olmayıb. Bu faktlar “Boru kəmərinin zonasından nadir növlərin köçürülmə planı» metodik sənədinə, müasir normativ və standartlarla uyğunsuzluq təşkil edir.

Təvsiyə:

CQBK şirkəti - dendroparkda İris Akutiloba- nın saxlanması və məskunlaşmış arealına qaytarılmasına nəzarəti gücləndirilməsi üçün ölçü götürməlidir.

3.3.3. Öhdəlik:

Audit qrupu tərəfindən Bitki biosenozun bərpası üzrə PINP 3.3. böl., səhifə 31, 3-cü paraqraf və Bərpa Spesifikasiyasının 25-cü böl. Bioloji bərpa spesifikasiyası üzrə Öhdəliklərin (357, 362, 367, 370, 376, 470, 471, 495 və s.), seçilmiş sahələrdə bərpası üçün icrasının auditi keçirilmişdir.

Müşahidə:

- Bütün boru kəmərinin uzunluğu boyunca toxum materiallarının yığılı optimal vaxtda həyata keçirilib. Toxumların saxlanması üçün lazımlı şərait yaradılmış və müntəzəm surətdə onların vəziyyətinin monitorinqi aparılmışdır (toxumların sınağı keçirilib və əkindən əvvəl cücərmə qabiliyyəti öyrənilib).
- Audit keçirilən vaxta kimi tam əkilmə cəmi 120 km – lik məsafədə aparılıb. Qalan sahələrdə hazırlıq işləri aparılır. Hava şəraiti ilə əlaqədar (qış mövsümü) toxumların əkinini dayandırılıb. İşlər qrafikə uyğun aparılır. Qeyd olundu ki, 420-435 km – lik dəhliz sahəsində torpağın keyfiyyətsiz rekultivasiyasına görə bioloji bərpa işləri dayandırılıb.
- 232 km və 411km boru kəmərinin Kür çayının kəsişməsində mikrotunellərin tikintisi zamanı torpaqlar bərpa olunub, hazırlıq işləri aparılıb və hər şey toxumların əkininə hazırdır. Hazırlanmış toxum materiallarının tərkibi təsdiqlənmiş və təbii bitkilərin tərkibinə uyğundur.
- Audit zamanı məlum oldu ki, boru kəməri üçün mikrotunel tikintisi zamanı Tuqay meşələrinə aid 10 hektar ərazi istifadə olunub. Bu planlaşdırılmış ərazidən 4,67 hektar artıqdır. Eyni zamanda 8 çoxillik bitki məhv edilib, ətraf mühitə 89,0 mln manat (AZM) zərər dəyib. Biobərpa üzrə Təhvil-təslim Punctlistlə hələlik aparılmayıb.
- 212 km (Samux rayonu) – burda əkin üçün hazırlıq işləri keçirilir;
- 235 km - bu sahədə bioloji bərpa işləri aparılır.
- boru kəmərinin 285, 420,423, 435,438 kilometrində bioloji bərpa işləri müxtəlif mərhələlərdə gedir. İşlərin gedişinin müşahidəsi zamanı qeyd olundu ki, hazırlıq işlərinin ümumi səviyyəsi müasir tələblərə və standartlara uyğundur.

Təhlil:

1. Təsdiq olunmuş proqramda müəyyən olunub ki, Tuqay meşələrinə zərər vurulmayacaq, lakin 4,67 hektar zədələnilib. Aparılan işlər tamamlanmayıb və onların qiymətləndirilməsi həyata keçirilə bilmədi.
2. Yevlax (212 km) və Samux (235 km) rayonlarında bitkilərin əkin işləri aparılıb, lakin qrunut sularının (şoranlığının) yüksək səviyyəsinə görə toxumların cücərməsi çox az olub. Samux rayonunda əkinlər mal-qara tərəfindən zədələnilib.
3. Praktiki boru kəmərinin bütün uzunluğu boyu, həm də bioloji bərpa aparılan yerlərdə boru kəmərinin mühafizə hissələri (bölmələri) avtonəqliyyat vasitələrini bilavasitə ayrılan dəhlizdə sürürlər. Bununla da bütün bioloji bərpa üzrə aparılan işləri heçə endirirlər.

4. Şirkətin nümayəndələrinin məlumatına görə, hazırkı dövrdə (audit keçirilən müddətdə) dövlət strukturlarından, boru kəmərinin ortasında nəqliyyat üçün xüsusi dəhlizinin ayrılması ilə bağlı danışıqlar aparılır. İşlərin həcmi üçün əvvəlcədən nəqliyyat dəhlizi sahəsi nəzərə alınmaqla hesablınsaydı, rekultivasiya xərjlərini əhəmiyyətli dərəcədə azaltmaq olardı.

Bu məsələ ilə əlaqədar dövlət strukturları ilə dəhlizin ortasında boru kəmərinin mühafizə xidməti üçün nəqliyyat trassası ayırmaq barəsində danışıqlar aparılır.

Təvsiyələr:

1. CQBK şirkəti podratçıya və Tuqay meşələrini nəzarət edən öz işçilərinə qarşı Aqstafa meşə təsərrüfatı ilə müqavilədən kanar çıxmasına və artıq sahənin istifadəsinə qorə ölçülər qötürməlidir;
2. Boru kəməri dəhlizinin mühafizə xidməti tərəfindən biobərpa aparılan sahələrin istifadə etməsinə qarşı ölçülər qötürülməlidir.
3. CQBK şirkəti əvvəlcədən görülcək işlərin həcmi üçün nəqliyyat dəhlizi sahəsini nəzərə almalı idi. Bununla bağlı şirkət hansı mərhələdə bu nöqsana yol verdiyini araşdırmalıdır:
 - ❖ boru kəmərinin dəhlizinin layihəsinin planlaşdırma mərhələsində;
 - ❖ digər halda, podratçının texniki tapşırığında boru kəməri dəhlizində mühafizə xidməti üçün trassa yaratmaq bolməsinin mövcudluğunu müəyyənleşdirməli və ona riayət olunmasını araşdırmalıdır.

3.4. Çay Məcəralarının Bərpaı üzrə Tədbirlərin Auditi

3.4.1. Öhdəlik:

PINP 3.2.4., 2-ci par., və Bərpa Spesifikasiyası sənədinin 24-cü böl.,3-cü par., əsasən çay sahillərində örtmə işləri 48 saat ərzində bərpa olunmalıdır. Bu bərpa işləri 48 saat ərzində mümkün olmadıqda podratçı (CCIC) BTC-Co şirkəti ilə razılaşıdırma aparmalıdır.

Müşahidə:

Kürdərya az suyu olan çaylar qrupuna aiddir. 422-ci km.də boru kəməri ilə kəşişir. BTC kəməri üzrə bərpa tamamlanıb. CQBK boru kəməri üçün tamamlanma ərəfəsindədir. Çaydan boru kəmərləri açıq qazma üsulu ilə çəkilmışdir. Çay öz təbii məcrasına qaytarılmışdır.

Kürdərya çayında bərpa işlərinin böyük qismi 48 saat ərzində mümkün olmuşdur. Bir-iki yerdə 48 saatdan bir az artıq bərpa işləri getdiyindən podratçı BTC-yə bildirilmiş, razılaşıdırılmış və sənədləşmə raportlar şəklində aparılmışdır, sənədlər BTC-nin Bakı ofisində saxlanılır.

Təhlil:

Bərpa işləri 48 saat ərzində mümkün olmadıqda podratçı (CCIC) BTC-Co şirkəti ilə razılaşıdırmalı idi, lakin sənədləşmə raport şəklində aparılmışdır.

Planlaşdırılan bərpa işləri bu günə kimi tamamlanmadığından əlavə tədbirlərin aparılması vacıbdır. Bu tədbirlərin həyata keçirilməsi müzakirə olunur. Bu da planlaşdırılan işlərinin düzgün aparılmamasını göstərir.

3.4.2. Öhdəlik:

PINP 3.2.4. böl., 3-cü par., və Bərpa Spes. 24-cü böl.,1-ci par., tələbə əsasən podratçı kəşişmələr və vadilərin bərpaı üçün xüsusi metodlar hazırlamalı və oraya daşqın zamanı həyata keçiriləcək tədbirləri daxil etməlidir. Bərpa Spesifikasiyası sənədinin, 24-cü böl., par 5-dəki tələbə əsasən davamsız kanallar olan yerlərdə podratçı yataq nizamlanması işləri aparmalı və təsdiq üçün BTC-yə bildirməlidir.

Müşahidə:

Bu sahələr üçün metod sənədi hazırlanmışdır və bu sənəddə daşqın zamanı görülmək tədbirlər öz əksini tapmışdır.

Həmçinin son 200 il ərzində olan daşqınlar öyrənilmişdir. Tunelin tikintisi zamanı müdafiə divarı tikilmiş, tunnel başa çatdıqdan sonra sökülmüşdür.

Həsənsu , 398-ci km.

Burada görülən işlərin miqyası olduqca böyükdür və ilk baxışda insanı çox heyrətləndirir. 150.000 kub metr torpaq götürülüb. Burada xüsusi bermalar qurulmuşdur, bütün sahə eroziya torları ilə örtülmüşdür, French drain adlanan drenaj sistemləri qurulmuşdur. Kanallar vasitəsilə qrunt suları və ətraf dağlardan axan sular mərkəzdə toplanmış orta ölçülü çay daşlarından hazırlanmış kollektora ötürülmüş və çaya yönəldilmişdir. Çayın hər iki sahilində qabyonlar tikilmişdir. Qabyonların üstü elastik və möhkəm sintetik torlarla örtülmüşdür. Qabyonlar həm maili, həm də şaquli qurulmuşdur. Burada açıq qazmadan istifadə olunmuşdur. Eroziya minimuma endirilmişdir. Drenaj sistemi ilə su kənarlaşdırılmış və bu su torpağı yumasin deyə suyu mərkəzə yönəldən kiçik təpəçiklər-günbəzlər qurulmuşdur. Qrunt sularının keçəcəyi mərkəzi yol çınqilla örtülmüşdür.

Tovuz çay , 376- cı km.

Burada açıq qazma-kəsmə üsulundan istifadə olunub. Xəndəyin düzgün qazılması imkan vermişdir ki, boru rahat yerləşdirilsin. Sonra boru kəməri betonlanmışdır.

Çayın məcrası tam olaraq bərpa edilməyib. Hal-hazırda çayın məcrasında iri diametrlı borular düzülərək müvəqqəti xarakterli süni körpü qurulmuşdur. Çayın təbii axarı bu çaydakı qurulmuş metal boruların içindən keçərək axır. Çay vadisində hələ görüləsi işlər həddindən artıq çoxdur. Belə ki, bir neçə kiçik təpələr eroziyaya qarşı torlarla örtülüb. Vadidəki çoxluq təşkil edən torpaq təpələrdə belə torlar hələlik qurulmayıb. Qrup üzvləri müşahidə zamanı çayın təbii məcrasından süni bir qolun ayrıldığını təsdiqləmişlər. Bu süni ayrılmanın ilk 10-20 metrlik hissəsi təbii kimi görünsə də, 25-55 metr məsafədən sonra bunun süni ayrıntı olduğu açıq şəkildə bilinir. Bu süni ayrılmanın olduğu yerdə - çayın çınqıllarla örtülən hissələrində bir neçə gölməçə əmələ gəlmişdir.

Burada çayın istiqamətinin dəyişməsi gözlənilə bildiyi üçün sabitləşmə işləri çox diqqətlə aparılır.

Əsrin çay, 375-ci km.

Çayın axını çox da güclü deyil, yayda suyu azalır.

Çayın hər iki sahili tikintidən sonra iri çay daşları ilə çox səliqəli şəkildə örtülmüşdür. Burada da açıq qazma üsulundan istifadə edilmişdir. Çayın sahillərini örtən iri çay daşları həmçinin çayın məcrasına da düzülmüşdür Sahilə düzülən daşlar Həsənsudakı qabyonlara bənzəyir.

Çayın yuxarı və aşağı yamaclarındakı təpələrdə gözlə görünən eroziya kanalları bir- birinə paralel olaraq əmələ gəlmişdir. Çünki üzərlərinə eroziyaya qarşı torlar çəkilməmişdir. Hal - hazırda bu torların çəkilməsi üçün BTC ilə danışıqların getdiyi bildirilir və yaxın gələcəkdə eroziyanın minimuma salınacağı gözlənilir.

Böyük kəsişmələr üçün fərdi olaraq xüsusi metodlar-metod sənədləri hazırlanmışdır. Kiçik çay axarları, kanallar üçün isə ümumiləşdirilmiş (bir neçə kanal üçün) bir metod sənədi hazırlanmışdır. Bu metodlar sənədinə daşqın zamanı görülmək tədbirlər daxil edilmişdir:

- Kürün şərqi , 411-ci km. Burada tunnel üsulundan istifadə olunduğu üçün işləri 48 saata bitirmək mümkün olmayıb. Bu sahədəki bütün işlər BTC ilə razılaşdırılıb və sənədləşdirilib. Həmçinin gündəlik raportlar, həftəlik hesabatlar BTC-nin Bakı ofisinə göndərilib.

Açıq Cəmiyyət İnstitutu Yardım Fondu tərəfindən maliyyələşdirilmişdir

- Kürlə kəşişmənin 2-ci yeridir (toplam 5 yerdədir). Burada Horizontal maili qazmadan istifadə olunmayıb, çünki qruntun təbii strukturu buna imkan vermir. Həmçinin çay enli və çox sulu olduğu üçün açıq qazmadan da istifadə etmək mümkün olmamışdır.
- Burada maliyyəyə daha baha və texniki cəhətdən daha çətin olan tunel üsulundan istifadə olunmuşdur. 12 metr dərinlikdə iki tunel qazılmışdır.
- Çayın təbii məcrası tunel üsulundan istifadə edildiyinə görə zədələnməmişdir və süni olaraq dəyişdirilməmişdir. Ətrafda bərpa işləri aparılmışdır, amma hələlik tam olaraq tamamlanmamışdır.
- Belə ki, audit qrupu yeraltı qrunt sularının yuxarı qalxması nəticəsində bir neçə kiçik gölməçələrin olduğunu müşahidə etdi. Şirkət rəsmisi onların üstünün torpaqla örtüləcəyini bildirdi.
- Burada drenaj kanalları yoxdur. Təhvil-təslim Punchlistlə hələlik aparılmayıb.

Təhlil:

Kəşişmələr və vadilərin bərpası üçün xüsusi metodlar təhlil olunaraq onların müasir tələblərə tam uyğun olması təsdiqləndi.

Kəşişmələr və vadilərin bərpası üçün xüsusi metodların istifadəsi çayın təbii məcrasının zədələnməməsinə səbəb olmuşdur. Aparılan işlər tamamlanmayıb və onların qiymətləndirilməsi mümkün olmadı.

Çayların sahillərində stabilləşmə planlara uyğun aparılır, gündəlik və həftəlik hesabatlar hazırlanır, daşqın zamanı görülməli tədbirlər də hazırlanır.

Burada çayın istiqamətinin dəyişməsi gözlənilə bildiyi üçün sabitləşmə işləri çox diqqətlə aparılır. Lakin işlər tamamlanmadığına görə qiymətləndirmək çətinidir.

Hal -hazırda torların çəkilməsi üçün BTC ilə danışıqlar aparılır, yaxın gələcəkdə eroziyanın minimuma salınması üçün tədbirlərin görülməsi planlaşdırılır.

3.4.3. Öhdəlik:

PINP 3.2.6. bölmə, 32-ci səhifə 1-ci paragrafda müəyyən olunan şərtlərə əsasən Horizontal maili qazma (Tunel) çökmə hallarını minimuma endirir. Buna baxmayaraq az da olsa betonit çökmə riski mövcud olur. Betonit və ya digər növ sızmaların qarşısının alınması tədbirləri müəyyən edilməlidir.

Müşahidə:

Betonit çökmə riskini bu sahədə tamamilə aradan qaldırmaq üçün tunel qazılarkən betonit və çökmə yarada bilən suxurlar tamamilə çıxarılmışdır. Qruntunda möhkəmlətmə işləri aparılmışdır. Boru kəmərinin çaylardan keçən hissələri xüsusi izolyasiya edilir və həmçinin betonlanır.

Muğan düşərgəsində olarkən audit qrupu iki il bundan əvvəl betonit çökmə halının olduğunu müəyyənləşdirmişdir. Betonit çökmə hali Çili kəndində olmuşdur. Tikinti zamanı bu çökmə tam olaraq aradan qaldırılmışdır. Çay məcrələrindən keçmə zamanı torpağın-qruntun xarakteristikası nəzərə alınaraq üsul seçilmişdir. Tunel üsulu isə çox bahalıdır və kiçik çay keçidlərində istifadə olunmur. Horizontal maili qazmadan Çili kəndində, Kürün şərqində, Göyçay, Ağsu, Qarabağ kanalı və Tüğyançayda istifadə olunmuşdur.

Təhlil:

Betonit çökmə riskini belə sahələrdən tamamilə aradan qaldırmaq üçün konkret proqramlar və planlar hazırlanıb, yüksək səviyyədə işlər aparılır. Lakin bu günə kimi çökmə haqqında qeydlər audit qrupuna təqdim olunmayıb.

IV. Qənaətlər

1. CQBK-nin bərpa işlərinin icrası və ona nəzarət aşağı qurumlarda (BTC-dən potratçı və subpodratçı təşkilatlar) lazımı səviyyədə təşkil edilməmişdir. Qüsurlu kimi sənədləşmələrin əcəcən ingilis dilində aparılmasını göstərmək olar ki, bu da Azərbaycan Respublikasının Dövlət dili haqqında qanunun tələblərinə əməl olunmaması deməkdir. Eyni zamanda bu hal ingilis dilini zəif bilən şirkət işçilərinin və geniş ictimaiyyətin lazımı informasiyaya malik olmalarına və tələbləri anlamalarına maneə
- 2.
3. çilik törədir.
4. BP/BTC və CCİC şirkətləri Beynəlxalq standartlara uyğun olaraq bərpa işlərini yerinə yetirməyi öhdəlik kimi üzərlərinə götürsələr də, qəbul olunmuş öhdəliklərin icrasını audit aparılan sahələ baxış zamanı vaxtında yerinə yetirə bilməmişlər (audit aparılan sahələrə baxış zamanı müəyyən edilmişdir).
5. Aparılan işlərin həjmi, BTJ/SJP şirkət nümayəndələri ilə görüşlər və sahə səfərləri müddətində aparılan müşahidələr bizə əsas verir ki, tikinti dəhlizi boyu bərpa işləri bitənədək bizim aşkarladığımız və şirkətə bəlli olan çatışmamazlıqlar aradan qaldırıla bilər.
6. Ümumilikdə götürdükdə CQBK-də ekoloji tədbirlər müəyyən mənada müasir tələblərə cavab verir və uğurlu təcrübə kimi istifadə oluna bilər.
7. Ətraf mühitin mühafizəsi üzrə işçi qrupun apardığı auditin – GHT-lərin bacarıqlarının artırılması proqramı çərçivəsində olduğunu nəzərə alaraq, gələcəkdə bu işin audit səfərləri kimi ildə bir dəfə təkrarlanmasını təşkil etmək ümumi işin xeyrinə olardı.

V. Təşəkkürlər

Layihəni yerinə yetirən audit qrupu üzvləri layihənin reallaşmasında, sənədlərin əldə edilməsi və tərcüməsi, görüşlərin və sahə səfərlərinin təşkilinə və auditin aparılmasında verdikləri dəyərli təkliflərə görə aşağıda adları sadalanan şəxslərə öz minnətdarlıqlarını bildirirlər:

- ACİ-YF/ Azərbaycan bşlməsinin icraçı direktoru – Fərda Əsədova;
- Neft gəlirlərinin şəffaflıq proqramının direktoru- Qalib Əfəndiyevə;
- ACİ-YF/ Azərbaycan tərəfdən layihənin işçi qrupu ilə əlaqələndiricisi - Esmira Əsədullayevaya;
- BP/BTC- şirkətləri tərəfindən layihənin əlaqələndiricisi - Mətin Axundluya;
- Şirkət üzrə Mühafizəçi - Rizvan Həsənova;
- Supervazer – Cəlal Məmmədova;
- CCİC şirkəti üzrə sahə müvəkkili -Saymon Makvayerə;
- CCİC şirkətinin ətraf mühitlə bağlı menecer köməkçisi- Fuad Əlibalayevə;
- CCİC şirkətinin ətraf mühitlə bağlı sahə meneceri – Vüqar Əhmədova;
- BTC/SCP - Carolyn Younga;
- BP – nin ictimaiyyətlə əlaqələr üzrə məsləhətçi -Endru Bukmana;
- BTC şirkəti tərəfindən layihəyə yardım üzrə məsul şəxs - Elmira Qasimovaya;
- CCİC şirkətinin ekoloji sahə üzrə meneceri – Ramzi Botaniyə;
- EST şöbəsinin əməkdaşı - Elnarə Hüseynovaya;
- CCİJ şirkəti üzrə sahə müvəkkili -Osman Tarzumanova;
- BTC bitkilərin bərpası üzrə mütəxəssis- Eldar Şükürova;
- ACİ-YF/ Azərbaycan təşkilatının audit treyninqi və auditin aparılması üzrə beynəlxalq məsləhətçi – Klayv Morqana;

Açıq Cəmiyyət İnstitutu Yardım Fondu tərəfindən maliyyələşdirilmişdir

- Auditə hazırlıq dövründə və onun keçirilməsi zamanı Məşvərət və Təlim Şurasının üzvlərinə;
- Ekoloji audit qrupunun yerli hamisi- Fikrət Cəfərova;
- Maliyyə dəstəyinə görə ACİ-YF/Azərbaycan təşkilatına;
- Sürücülərə və layihəyə yardımçı olan digər şəxslərə.

Əlavələr

Əlavə1.

Audit Qrupu Üzvləri Haqqında Məlumat

- ❖ **Çingiz Güləliyev.** “Dayanıqlı İnkişaf Uğurunda” ictimai birliyi 2002-ci ildən fəaliyyət göstərir. İctimai birliyin əsas fəaliyyət istiqaməti ölkəmizin davamlı inkişaf strategiyasına malik olmaqla ən zəngin dövlətlər sırasına çıxmasına nail olmaqdır. Təşkilat bu istiqamətdə beynəlxalq və yerli QHT-lərlə müştərək layihələrin reallaşması istiqamətində işlər aparır. Mərkəzin üzvü Çingiz Güləliyev də bu istiqamətdə mərkəzin fəaliyyətinə yardımçıdır.
- ❖ **Səbuhi Hüseynov.** “Sabitlik və inkişaf naminə” Proqress İctimai Birliyi 2003-cü ildən fəaliyyət göstərir. 2003-cü ildə aztəminatlı ailələrin hüquqi maariflənməsi layihəsində, 2004-cü ildə REM. Qafqazın yerli ekoloji planının hazırlanması layihəsində, 2004-cü ildə BTC boru kəmərinin Ekoloji Monitorinqində, 2005-ci ildə CQBK-nin Ekoloji Audit proqramında iştirak etmişdir. Təşkilatın sədri Səbuhi Hüseynov – Mühəndis - kimyaçı texnoloq, 1986-cı ildə Moskva Zərif Kimya Texnologiyası Universitetini bitirmişdir. 12 illik mühəndis təcrübəsi vardır. Gəncə şəhəri Nizami rayonu Mülki - Müdafiə Qərargahının rəisi olmuşdur. 2003-cü ildən Proqress İctimai Birliyinin sədridir. 2004-cü ildə BTC boru kəmərinin Ekoloji Monitorinqində atmosfer havası yarım bölməsinin rəhbəri olmuşdur. 2005-ci ildə CQBK-nin Ekoloji Audit qrupunun çay məcrələrinin bərpası üzrə auditor olmuşdur.
E-mail:sabu200478@yahoo.com; progress@gitc.aznet.org
- ❖ **Saleh Hüseyn.** “Aqroeko Konsaltinq “ Mərkəzi 1999-cu ildə qeydiyyatdan keçib. Əsas fəaliyyət istiqaməti kənd təsərrüfatı və ekologiya problemlərinin həllinə yönəlmişdir. Mərkəz tərəfindən İndiyə qədər bu istiqamətdə 8 yerli və bir beynəlxalq layihə həyata keçirilmişdir. Mərkəzin rəhbəri Saleh Hüseyn – Torpaq üzrə mütəxəssis, kənd təsərrüfatı elmləri namizədi, Aqroeko Konsaltinq Mərkəzinin prezidentidir. Kənd təsərrüfatı və ekologiya üzrə zəngin elmi-praktik biliyə və təcrübəyə malikdir. Milli Elmlər Akademiyasında, Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi sistemində, Dövlət Torpaq Komitəsində və Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Aparatında məsul vəzifələrdə çalışıb.
- ❖ **Niyazi Əliyev.** “Təşəbbüslərin İnkişaf Mərkəzi “ 25 iyun 1998-ci ildə ədliyyə nazirliyində ictimai birlik kimi Dövlət qeydiyyatına alınmışdır. Əsas fəaliyyət istiqaməti Ekologiya və sabit inkişaf üzrə menecment fəaliyyətinin həyata keçirilməsi istiqamətlərində maarifləndirmə tədbirlərinin həyata keçirilməsi təşkil edir. Bu istiqamətdə mərkəz tərəfindən beş layihə həyata keçirilmişdir. Mərkəzin prezidenti Əliyev Niyazidir.
- ❖ **Tural Abbasov** Azərbaycan Dövlət Universitetinin magistridir.

CQBK ekoloji maraqlarının qorunması üzrə həyata keçirilən fəaliyyətin auditi üzrə təqvim planı

№	Tədbirlər/Tarix	30 oktyabr	06 noyabr	13 noyabr	20 noyabr	27 noyabr	04 dekabr	11 dekabr	18 dekabr	25 dekabr	01 yanvar	08 yanvar	15 yanvar	22 yanvar	29 yanvar	05 fevral	12 fevral	19 fevral	26 fevral	05 mart	12 mart	19 mart	
1.	ACİ-YF Azərbaycan ilə müqavilənin bağlanması																						
2.	Tələb olunan sənədlərin əldə edilməsi																						
3.	CQBK əməkdaşları ilə tanışlıq görüşü																						
4.	CQBK sahələrinə qrup üzvləri ilə birgə səfər																						
5.	Aktiv tikinti zolağına (....., PK.....) səfər																						
6.	Torpağın bərpasının müşahidəsi üçün səfərlər (PK....., sahə 4, 5, 6) səfər																						
7.	Çay məcralarının bərpasının müşahidəsi üçün (....., PK.....) səfərlər																						
8.	Landşaftın bərpası ilə əlaqədar səfərlər																						
9.	Bitki müxtəlifliyinin bərpasının müşahidəsi ilə (PK ...) səfər																						
10.	CCIC şirkətinin müvafiq əməkdaşları ilə görüş																						
11.	Ekologiya və Təbii Ehtiyatlar Nazirliyinin əməkdaşları ilə görüş																						
12.	Nəticələrin torpalınması və emalı																						
13.	Hesabat layihəsinin hazırlanması																						
14.	ACİ əməkdaşlarının layihəyə baxış keçirməsi																						
15.	Hesabatın tərcümə edilməsi																						
16.	Hesabatın BP/CQBK şirkətlərinə təqdimatı																						
17.	Yekun hesabatının BP/CQBK-ə təqdim edilməsi																						
18.	Hesabatın BP/CQBK tərəfindən öyrənilməsi																						
19.	Yekun hesabatın iştirakçılarla razılaşdırma görüşü																						
20.	Yekun hesabatın imzalanması																						
21.	Hesabatın ictimaiyyətə çatdırılması																						

Qeydlər:

1. ACİ-YF Azərbaycan ilə Komanda arasında bağlanmış müqavilə komanda üzvlərinin məvəciblərinin və fəaliyyətlə bağlı digər xərclərin həcmi, ödəmə qaydalarını, fors major hallarının Azərbaycan qanunlarına müvafiq qaydada həllini əks etdirir.

2. BTC və CQBK-nin yalnız Ətraf mühitin mühafizəsi və bərpası ilə bilavasitə əlaqəsi olan sənədlərin əldə edilməsini nəzərdə tutur. Proses müəyyən edilmiş sənədlərin siyahısının təşkilatlara təqdim edilməsi və həmin sənədlərin ACİ-YF əməkdaşlarının iştirakı ilə, xüsusi prosedurlar əsasında əldə edilməsini nəzərdə tutur.
3. CQBK-nin bilavasitə Ətraf mühitin mühafizəsi və bərpasına cavabdeh olan məsul şəxsləri ilə tanışlığı (Aerofotoşəkillərə cavabdeh şəxs, Ətraf mühitin mühafizəsi və bərpası, cəlb edilmiş ekoloq qrupları, MİM üzrə menecer və s.) nəzərdə tutur. Görüşün məqsədi uyğun fəaliyyətlərlə bağlı sənədlərin müəyyənləşdirilməsi, əldə edilməsi və sahələrə olan səfərlərin razılaşdırılmasından ibarətdir.
4. CQBK-nin fəaliyyət sahələrinə qurup üzvlərinin birgə səfərlər edilməsini nəzərdə tutur. Bu səfərlər formaca müxtəlif ola bilər:
 - təşkilat ilə qabaqcadan razılaşdırılmış, zaman və məkan baxımından dəqiqləşdirilmiş səfərlər;
 - Sahələrə baxış məqsədi ilə həyata keçirilən səfərlər;
 - Görüş və tanışlıq məqsədi daşıyan səfərlər.
5. Aktiv tikinti zolaqlarına səfərlərin əsas məqsədi fəaliyyət prosesləri zamanı daxili təlimatların adekvatlığının, personalın bu təlimatları mənimsəmə dərəcəsinin və bu proseslərə nəzarət proseduralarının qiymətləndirilməsindən ibarətdir.
6. Torpağın bərpası məqsədilə razılaşdırılmış sahələr üzrə BTC və CQBK-nin fəaliyyətinin ictimai auditini gerçəkləşdirməkdir.
7. Çay məcralarının bərpasının müşahidəsi razılaşdırılmış sahələr üzrə BTC və CQBK-nin fəaliyyətinin ictimai auditini gerçəkləşdirməkdir.
8. Landşaftın bərpası ilə əlaqədar razılaşdırılmış sahələr üzrə BTC və CQBK-nin fəaliyyətinin ictimai auditini gerçəkləşdirməkdir.
9. Bitki muxtəlifliyinin bərpası ilə əlaqədar razılaşdırılmış sahələr üzrə BTC və CQBK-nin fəaliyyətinin ictimai auditini gerçəkləşdirməkdir.
10. punkt 11, 12,13 nəticələrin toplanması və emalı prosesinin həyata keçirilməsində əsas məqsəd qrup üzvlərinin müşahidə etdiyi nəticələrin cəmlənməsindən, onların analizindən və yenidən qiymətləndirilərək dəqiqləşdirilməsindən ibarətdir.
11. 14-punkt hesabat layihəsinin hazırlanması qrup üzvləri tərəfindən audit nəticələrinin ilkin, birinci yaxınlaşmadakı variantının hazırlanmasını nəzərdə tutur.
12. 15,16, 17,18- punktları hazırlanmış layihəyə ACİ-YF mütəxəssislərinin baxış keçirməsini nəzərdə tutur.
13. 19- punkt razılaşdırılmış audit hesabatının audit olunan təşkilatlara və podratçılara nəticələr ilə tanışlıq imkanı yaratmaq məqsədi daşıyır.
14. 20- punkt Audit nəticələrinin BTC və CQBK ilə razılaşdırılması məqsədi daşıyır.
15. 21-punkt BTC və CQBK-nin razılığı əsasında qrup üzvləri tərəfindən həyata keçirilmiş auditin ictimaiyyətə çatdırılması formalarının müzakirəsini nəzərdə tutur.

Sorğu vərəqi

BTC\CQBK boyu CCIC Şirkət heyəti ilə görüş zamanı bərpa işlərinə aid audit sorğusu

Bizi Maraqlandıran audit sorğusu aşağıda göstərilən sahələr üzrədir.

- Torpaq bərpası
1. Sanqaçal –Qızıməmməd PK 0- 52
 2. Qızıməmməd –Borsunlu PK 52-272
 3. Borsunlu –Gürcüstan PK 272-443

Bitki örtüyünün bərpası Sanqaçal PK 52 İris sahələrinin bərpası.

- Su məcralarının bərpası
1. Qərbi Kür
 2. Həsən su PK 396-398
 3. Ceyran keçməz PK 8-9
 4. Qobustan PK 60-70

- Landşaftın bərpası
1. Sanqaçal –Qazıməmməd PK 0-52
 2. Sanqaçal Hacıqabil
 3. Palçıq vulkanı ərazisi
 4. Qazməmməd borsunlu PK 52-72
 5. Qobustan PK 9-11
 6. 4-5-6-cı PK əraziləri
 7. Nasos Stansiyası PSA2
 8. Həsən su PK 390-398
 9. Kür çayı 28: PK 100-300

Xahiş edirik sorğuya cavabı göstərilən sahələr üzrə verəsiniz.

Suallar:

Xahiş edirik özünüzü təqdim edərək, CQB kəməri bərpa işlərinə aid statusunuzu və rolunuz barədə bizə məlumat verin.

Bitki örtüyü:

1. Bərpa Spesifikasiyası sənədinin 25.4-cü bölməsi, 32-ci səhifə, 4-cü paraqrafta tələb olunur ki, « Podratçı təsdiq üçün BTC Ko şirkətinə təqdim etmək məqsədilə Bioloji Bərpa Materiallarının Spesifikasiyasını hazırlamalı və əkiləcək məhsulun nümunələrinin sayını və formasını təsvir etməlidir ». Bu tələblərə cavab verən dəlilləri göstərin.
2. Bərpa Spesifikasiyası sənədinin 25.5-ci bölməsi, 23 səhifə 2 paraqrafta tələb olunur ki. Podratçı Bioloji bərpa Qrafikini hazırlamalı və tikintiöncəsi transplantasiya və ya becərmə prosesini də bu qrafikə daxil etməlidir (tikinti bitdikdən sonra torpağın hazırlanması,əkin və bitkilərə sonadək qayğı göstərilməsi üzrə proseslərdən əlavə). Bu tələbin yerinə yetirildiyini sübut edən dəlillər gətirin.

Torpaq

1. Bərpa Spesifikasiyası sənədinin 17.2 bölməsi, 1-ci paraqraf, səhifə 18- də qeyd olunur ki, «Qazma işlərinə ehtiyac olduğu zaman torpağın üst qatının dərinliyi müəyyənləşdiriləcəkdir». Xahiş edirik seçilən sahələr üzrə torpağın üst qatının qalınlığına dair qeydləri göstərin.
2. Bərpa Spesifikasiyası sənədinin 20-ci bölməsi, səhifə 22 , 1-ci paraqrafda qeyd olunur ki, torpağın alt qatının bərpası üçün 2 situasiya nəzərdə tutulur – standart və xüsusi bərpa. Göstərilən sahələrdən hansı ərazilər xüsusi və standart bərpa məruz qalıb?
3. Birgə yoxlama Bərpa Spesifikasiyası sənədinin 20.1.1-ci bölməsi, səhifə 23, paraqraf 2-də tələb kimi göstərilir. Göstərilən sahələr üzrə torpağın alt qatının bərpasının tamamlanması məqsədilə təsirə məruz qalmış ərazilərin podratçı və BTC/SCP tərəfindən yoxlanılması üçün dəlil göstərin.
4. Bərpa Spesifikasiyası sənədinin 19.5-ci bölməsi, 8-21-ci səhifələrdə göstəriləndə kimi boru kəmərinin üstü doldurulduqdan sonra əlavə alt torpaq qatlarının icmalara verilməsi və ya BTC-nin təklif etdiyi ərazilərə göndərilməsini göstərən qeydləri baxış üçün verin.
5. Xahiş edirik göstərilən ərazilərdə yerləşdirilmiş və Bərpa Spesifikasiyası sənədinin A Əlavəsində göstərilən eroziya əleyhinə örtükləri ilə bağlı qeydləri baxış üçün verəsiniz.
6. Podratçı SCP boru kəmərinin quraşdırılması ilə əlaqədar təsirə məruz qala biləcək ərazilərdə aralıq bərpa işləri həyata keçiribmi? Bu aralıq işləri hər hansı biri göstərilən ərazilərə təsadüf edibmi? Bərpa Spesifikasiyası sənədinin 14.2.1-ci bölməsi, 13-cü səhifə, I paraqrafda göstəriləndə kimi bu işlər üçün metodları göstərin.

Çay məcraları

7. PİNP 3.2.4 bölməsi , 2-ci paraqaf, 30 səh. və Bərpa Spesifikasiyası sənədinin 24-cü bölməsi, 3-cü paraqaf, 30-cu səhifədə göstərilir ki, «çay sahilləri örtmə işlərində 48 saat ərzində bərpa olunmalıdır. » xahiş edirik bu tələbi ödəyən dəlilləri göstərin
8. PİNP 3.2.4 böl., 31-ci səh., 3-cü paraqafda və Bərpa Spesifikasiyası sənədinin 24-cü bölməsi, 3-cü və 1-ci paraqraflarında göstərilir ki, «podratçı kəmərlər və vadilərin bərpası üçün xüsusi metodlar hazırlamalı və ora daşqın zamanı görüləcək tədbirləri daxil etməlidir » bunu təsdiq edən dəlil göstərin
9. PİNP-in 3.2.6 bölməsi, 32-ci səhifə, 1-ci paraqrafda qeyd olunur Ki, horizontal maili qazma (tunel) çökme hallarını minimuma endirir. Buna baxmağaraq az da olsa bentonit çökme riski var. Bentonit və ya digər növ sızmaların qarşısının alınması tədbirlərini əks etdirən dəlilləri göstərin. Həmçinin , təmizləmə , təsisedici və islahedici tədbirlər zamanı baş vermiş hər hansı sızma haqqında qeydləri göstərmənizi xahiş edirik.
10. PİNP-in 3.2.4 bölməsi, 3-cü paraqrafda və Bərpa Spesifikasiyası sənədinin 24-cü bölməsi, paraqraf 5-də göstərilir Ki, davamsız kanallar olan yerlərdə podratçı yataq nizamlaşdırma işləri aparılmalı və təsdiq üçün BTC-yə bildirməlidir. Podratçı hansı çayların yataq nizamlaşdırma işinə ehtiyacı olduğunu müəyyənləşdirməlidir. Bununla bağlı dəlillər göstərmənizi xahiş edirik.

Landşaft

11. KS-dən kənarında həssas biotoplar tikinti fəaliyyəti və xüsusilə maili ərazilərdə torpaq bəndlərin salınması zamanı təsirə məruz qalıbmı? – Qalıbsa onların siyahısını və bu təsirlərin aradan qaldırılması qrafikini və onu təsdiq edən sənədlərlə bizi tanış edin.

12. Palçıq vulkanının qılıcı yaxınlığında, Qobustan (KM 0-29) ərazisində, Nasos stansiyası və artıq porpaqların utilizasiyası zamanı landşaftın bərpası qrafikini və işlərin yerinə yetirilmə qrafikini bizə təqdim etməyinizi Sizdən xahiş edirik.
13. KS-dən kənarında təsirə məruz qalmış (nəqliyyat vasitələrindən və ya əlavə istifadə nəticəsində) məntəqələrdə landşaftın bərpası üzrə son tammıqyaslı bərpa aparılan ərazilərin siyahısını bizə verməyinizi xahiş edirik.
14. Bərpa prosesində bütün fazalar üzrə elə sahələr seçilibmi ki, orada bərpa zamanı razılıq əsasında əlavə işlərin aparılmasına ehtiyac olsun və bu sahələr əlavə işlərin aparılması kimi harada qeydiyyatdan keçib və görülən işləri təsdiq edən dəlillərlə bizi tanış etməyinizi xahiş edirik.
15. PİNP-in 3.2.4 sayılı Bölümünün 2-ci bəndində (səh.30) bildirilir ki: “Axan su məcrasının müdaxiləyə məruz qalmış hissəsinin konturları və vəziyyəti mümkün olan hallarda tikinti öncəsi vəziyyətə gətirilməlidir. Bu mümkün olmazsa Podratçı sahə üçün səciyyəvi çıxış yollarını (mühəndis əsaslandırması ilə) təklif etməli və bu, BTC Ko şirkətinin təsdiq etdiyi metod sənədlərinə daxil edilməlidir”.
16. PİNP-nın 3.2.6 sayılı Bölümünün 3-cü bəndində (səh.32) bildirilir ki: “Praktiki baxımdan mümkün olan hallarda su axarları ilkin vəziyyətə gətirilmək üçün yenidən profilənəcək və bunun üçün KS-də ayrıca saxlanılan müvafiq materiallardan istifadə olunacaqdır. Üzümüddətli sabitliyi təmin etmək üçün eroziya əleyhinə tədbirlərin labüd olduğu sahələrdə layihələşdirmə zamanı ekoloji məsələlər nəzərə alınacaq və məcranın və ya çay sahilinin qruntunda və profilində minimal dəyişikliklərin edilməsinə səy göstəriləcək”.Göstərilən sahələr üzrə bu tələbin yerinə yetirildiyini sübut edən dəlillər gətirin
17. PİNP-nın 3.2.7 sayılı Bölümünün 2-ci bəndində (səh.32) bildirilir ki: “Bərpa üzrə PİPP-da palçıq vulkanının qılıcı yaxınlığında (yüksək riskin və ya külək nəticəsində yaranan eroziyanın mövcud olduğu yerdə) həyata keçiriləcək əlavə ehtiyat tədbirləri təsvir olunacaq. Bu tədbirlərə eroziya örtüyünün vurulması, hidrosəpəndən istifadə edilməsi və tez cücərən bitki növlərinin səpilməsi daxil edilə bilər”. Göstərilən sahələr üzrə bu tələbin yerinə yetirildiyini sübut edən dəlillər gətirin .
18. PİNP-nın bölmə 3.2, bənd 2, səhifə15 göstərir ki “Bərpa planının qəbul edilməsi və icra edilməsi tikintiyə başlamazdan əvvəl aparılan bioloji bərpa və eroziya üçün qeydlərin işlənməsindən başlayır. Bu barədə Podratçı tikintiyə başlamazdan əvvəl tədqiqatlar aparmalıdır və bərpa işlərindən sonra işlərin bir hissəsi kimi fotoqrafıya /video qeydiyyatı aparmalıdır. Bütün bunlar geodeziya məlumatlarına istinadan edəcəkdir”. Zəhmət olmasa foto və video qeydiyyatlar daxil olmaqla bu sahəyə aid tikintidən öncə və sonra aparılmış tədqiqat sənədləri ilə bizi tanış etməklə yanaşı, ərazidə həssas saydığımız yerin bərpasını bizə göstərəsiniz.

Bəzi ümumi suallar

19. Bərpa işləri üzrə PİNP-nın 5.3 sayılı Bölümündə (səh. 39) irəli sürülən tələbə əsasən, görülən bərpa işlərinin (xüsusən qeyd olunan sahələr ilə bağlı) bir Podratçı kimi sizin tərəfinizdən monitorinq edilməsinə sübut olaraq hansı dəlilləri gətirə bilərsiniz?
20. Zəhmət olmasa qeyd olunan hər bir sahədə işlərin ƏİG-ləri üzrə aparıldığını sübut edən dəlilləri Audit qrupuna təqdim edin.
21. CCİC şirkətinin daxili və kənar monitorinq/audit nəticəsində zəruri hesab edilmiş tədbirlərini idarə etməsi və izləməsi üçün hər hansı “tədbirlərin izlənməsi sistemini” nümayiş etdirin.

Şəkillər

Şəkil 1. Muğan düşərgəsində görüş zamanı. 25 Yanvar, 2006.

Şəkil 2. PK -237. Yevlax düşərgəsi. 5 Mart, 2006.

Şəkil 3. Həsənsu. 6 Mart, 2006

Şəkil 4. PK 375. Tovuzçay

Şəkil 5. PK 411. Kəmər dəhlizi boyu yol kimi istifadə olunur. 6 Mart, 2006

Şəkil 6. PK 430. Kəmər dəhlizi boyu yol kimi istifadə olunur. 6 Mart, 2006

Auditin Nəticələrinin Təhlili üzrə Yekun Cədvəl

QHT İŞÇİ QRUPUNUN ADI:
QRUP ÜZVLƏRİ:

Ekologiya üzrə Audit İşçi Qrupu
Çinqiz Güləliyev, Saleh Hüseyn, Niyazi Əliyev, Səbuhi Hüseynov, Tural Abbasov (tələbə)

AUDİTİN MƏQSƏDLƏRİ:

- 1. CQBK boyu landşaftın bərpasının auditi**
- 2. CQBK torpağın bərpa işlərinin auditi**
- 3. CQBK tikintisi zamanı bitki örtüyünün bərpa tədbirlərinin auditi**
- 4. CQBK keçən ərazilərdə çay məjralarının bərpasının auditi**

BP/BTC/CQBK-nin qoyulmuş məsələlər və tövsiyələrlə bağlı öz rəyini və cavabları çatdırmaq üçün aşağıda göstərilən meyarlar müəyyən edilib:

Qəbul Edilir (QE): Biz aşkar edilmiş problemi və onunla bağlı tövsiyyəni qəbul edirik və təklifinizlə bağlı tədbir görəcəyik və yaxud problemlə bağlı artıq görülən tədbirləri sübut edən faktları təqdim edəcəyik.

Qəbul Edilir Düzəlişlə (QED): Bu aşkar edilmiş elə problemlərə və tövsiyələrə aiddir ki, biz orada İşçi Qrupunun tədqiqat zamanı aşkar etdiyi problemləri/verdiyi təklifləri başa düşür və tövsiyələri dəstəkləyirik, lakin problemlərlə bağlı şirkətin gördüyü tədbirlər və/yaxud faktlar haqqında İşçi Qrupunun bəzi fikirlərilə razılaşmırıq. Bu səbəbdən biz razılığımızı “düzəliş” formasında qaldırılmış problemlə bağlı mövcud siyasət və qaydalarımız və artıq şirkət tərəfindən görülən tədbirlər haqqında məlumatı təmin edərək veririk. Biz həmçinin bu meyarlardan QHT-nin aşkar etdiyi problem və onunla bağlı tövsiyyə arasında uyğunsuzluq olduğu zaman istifadə edirik.

Qəbul Olunmur (QO): Biz İşçi Qrupunun aşkar etdiyi problemlə və tövsiyyə ilə razılaşmırıq və Yekun Sənədində fikirimizi bəlli edirik.

Qəbul Olunmur Düzəlişlə (QOD): Şirkət Audit işçi Qrupunun aşkar etdiyi problemlə və tövsiyyə ilə əsasən razılaşmasa da audit qrupu tərəfindən müəyyən edilmiş bəzi çətinliklərin mövcudluğunu tanıyır.

No.	Sual	Müvafiq Tövsiyə	BP/BTC/CQBK-nin cavabı* (QE, QED, QO, QOD) və izahat
Landsaftın bərpa			
Uyğunsuzluq			
U1	<p>Öhdəlik: ESİS (Layihə proseduru- ekoloji və sosial idarəetmə sistemi) üzrə təlimat kitabçasının (AGT001-1000-EV-MAN - 00001 REV U02) 6.4.4 bölməsində BTJ KO şirkət tərəfindən İSO 14001 standartına uyğun audit proqramı həyata keçirmək tələb olunur. Eyni zamanda göstərilir ki, BTJ KO şirkəti tikinti layihəsinin həyata keçirildiyi müddətdə podratçıların auditini və sahədə yoxlanmasını həyata keçirməlidir.</p> <p>Uyğunsuzluq: Bərpa prosesi ilə bağlı daxili audit hesabatı yoxdur. Əgər varsa şirkət işçilərinin aparılan daxili audit hesabatı haqqında məlumatları yoxdur.</p>	<p>T1: BP/BTC/JQBK şirkətlərində çalışan bərpa işləri üzrə mütəxəssislər, o cümlədən ijtimaiyyətlə əlaqəli şəxslər aidiyyətli öhdəlik və daxili sənədlər haqqında məlumatla malik olmalıdırlar.</p>	<p>QO: BP/BTC/CQBK şirkətləri Audit qrupunun bizim ekoloji və sosial idarəetmə sistemimizlə (Audit qrupunun hesabatında “əla” sistem kimi təsvir edilmiş) tanışlıqdan məmnunluq duysa da biz Qrup tərəfindən Ekoloji və Sosial İdarəetmə Sistemləri (ESİS), o cümlədən müvafiq öhdəlik və işlərin interpretasiyası ilə razı deyilik.</p> <p>Əslində, ESİS-də nəzərdə tutulmuşdur ki, audit və təminat işləri layihə işlərinin ümumi idarəetmə sisteminə uyğun olmasını və onun tərkib hissəsinə çevrilməsini təmin etmək üçün həyata keçiriləcəkdir.</p> <p>Audit qrupuna ESİS və öhdəliklərə uyğun olaraq layihə göstəricilərinin ekoloji (və sosial) standartlarla müqayisədə qiymətləndirildiyi daxili (və kənar) audit hesabatlarını nəzərdən keçirmək imkanı yaradılmışdır. Belə ki, audit hesabatlarına bərpa işləri və bununla məhdudlaşmayan başqa məsələlər daxildir. Biz qrupun belə bir fikri ilə razı deyilik ki, xüsusi olaraq bərpa işlərindən bəhs edən audit hesabatı <i>yoxdur</i>. Bərpa işləri başa çatan zaman hesabatlarda əsas diqqət bərpa işlərinin uğurunun və planlaşdırılmış mürəkkəb vəzifələrin vaxtaşırı qiymətləndirilməsi üzərinə yönəlir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, (Audit qrupuna dəfələrlə qeyd olunduğu kimi) çöl nəzarətləri BTC/CQBK və CCIC şirkətlərinin sahə əməkdaşları tərəfindən gündəlik əsasda aparılır və audit prosesinin əhəmiyyətli bir hissəsini təşkil edir. Öhdəliklər jurnalında müəyyənləşdirildiyi kimi, çöl yoxlamalarında əsas diqqət ən önəmli ekoloji və sosial məsələlər üzərində cəmləşir. Uyğunluğun izlənilməsi məqsədilə nəticələr həftəlik hesabatlar formasında həftəlik əsasda rəhbərliyə göndərilir. (Audit qrupunun bu sənədləri nəzərdən keçirmək imkanı olmuşdur). Çöl yoxlamaları mühüm öhdəliklərin daha ardıcıl şəkildə yoxlanılması, düzəliş tədbirlərinin həyata keçirilməsinin və səmərəliliyinin yoxlanılması və əvvəlki auditlər zamanı müəyyənləşdirilmiş uyğunsuzluq və məsələlərin aradan qaldırılması üçün bir mexanizm kimi istifadə olunur.</p>

Açıq Cəmiyyət İnstitutu Yardım Fondu tərəfindən maliyyələşdirilmişdir

No.	Sual	Müvafiq Təvsiyə	BP/BTC/CQBK-nin cavabı* (QE, QED, QO, QOD) və izahat
Landşaftın bərpası			
Uyğunsuzluq			
U2	<p>Öhdəlik: Spesifikasiya sənədi paragraf 2 –də göstərilir ki, bütün işə cəlb olunanlar CCIC şirkəti tərəfindən həyata keçiriləcək norma və standart sənədlərlə tanış olmaqla bərabər həmin sənədin bir nüsxəsi onlara verilməlidir.</p> <p>Uyğunsuzluq: Bu öhdəliyə əməl olunmayıb. Podratçıya nəzarət funksiyası zəif təşkil edilib.</p>	<p>T2: BP/BTC/JQBK şirkətləri podratçıları bərpa işlərinə nəzarəti gücləndirməli və nəzarət sistemini əhəmiyyətli dərəcədə yeniləşdirməlidirlər. Podratçı şirkətlərdə fəaliyyət göstərən məsul işçilər öhdəliyə uyğun lazımı sənədlərin nüsxələri ilə təmin olunmalıdır.</p>	<p>QO: BP/BTC/CQBK və CCIC şirkətləri hazırda Azərbaycanda boru kəməri dəhlizi sahəsində dünya səviyyəli bərpa işləri həyata keçirir və qrupun belə bir fikrinə qəti şəkildə etiraz edir ki, müvafiq işçilərin bu işləri tənzimləyən normalar, standartlar və sənədlərdən xəbəri yoxdur.</p> <p>İcra olunan işlərin ESİS-nin tələblərinə uyğun olaraq monitorinq və auditinin aparılması üçün olduqca sıx nəzarət sistemləri mövcuddur. Yuxarıda qeyd olunduğu kimi, bunlar BTC/CQBK və CCIC şirkətləri tərəfindən gündəlik çöl yoxlamaları formasında keçirilir və həftəlik hesabatlar rəhbərliyə təqdim edilir. Nəzarət sistemlərinə də müntəzəm daxili auditlərin keçirilməsi, Düzəliş Tədbirləri Tələblərinin (DTT) təqdim olunması və yerinə yetirilməsi, yerli QHT-lər, Beynəlxalq Maliyyə Qurumları, Köçürülmə ilə bağlı Sosial Tədbirlər Planı(KSTP), Monitorinq Şurası və Xəzərdə İşlənmələr üzrə Məsləhət Şurası(XİMŞ) daxil olmaqla bir sıra təşkilatlar tərəfindən vaxtaşırı kənar auditlərin aparılması daxildir və bu təşkilatların hamısı BTC/CQBK şirkəti tərəfindən həyata keçirilən bərpa qaydalarını diqqətlə nəzərdən keçirmişlər.</p>

No.	Sual	Müvafiq Tövsiyə	BP/BTC/CQBK-nin cavabı* (QE, QED, QO, QOD) və izahat
Landşaftın bərpası			
Uyğunsuzluq			
U3	<p>Öhdəlik: JQBK öhdəliklər reyestri 1229 – də göstərilir : Tikintiyə dəstək üçün inşa olunmuş obyektlərin (düşərgələrin) yerləşdiyi torpaqlar tikinti başa çatdıqdan sonra, Podratçı istifadə etdiyi torpaq sahəsini torpaq sahibinə/yerli icra orqanına qane edəcək şəkildə bərpa etməklə yanaşı bərpa səviyyəsi ilə bağlı təsdiq əldə etmək üçün torpaq sahibinə/yerli icra orqanına müraciət etməlidir.</p>	<p>T3: Fəaliyyəti bitmiş düşərgələrin ijarədarlara bərpa edilərək qaytarılma prosesinin müddəti dəqiqləşdirilməlidir.</p>	<p>QOD: Audit qrupu düzgün olaraq qeyd edir ki, “istifadə olunmuş” torpaqları torpaq mülkiyyətçisi/istifadəçisi və şirkət üçün qənaətbəxş şəkildə bərpa etmək BP/BTC/CQBK və CCIC şirkətlərinin vəzifəsidir. Sahəyə səfər zamanı Qrupun diqqətinə çatdırıldığı kimi, (keçmiş) düşərgə sahələrinin bərpa olunması davam edir və <i>torpaq</i> sahiblərinin xüsusi xahişləri nəzərə alınmışdır. “Bərpa işləri başlanmamışdır” demək qeyri-dəqiqliyə yol verməkdir və bizim torpaq mülkiyyətçiləri ilə müntəzəm əlaqə saxlamadığımız barədə yanlış fikirin yaranmasına gətirib çıxarır. Biz təəssüf edirik ki, Audit qrupu (göründüyü kimi) torpaq sahibləri ilə əlaqə saxlamamışdır və bununla da bizim onların adından həyata keçirdiyimiz müqavilə və prosesləri daha tam şəkildə başa düşə bilməmişdir.</p>

No.	Sual	Müvafiq Tövsiyə	BP/BTC/CQBK-nin cavabı* (QE, QED, QO, QOD) və izahat
Landşaftın bərpası			
Uyğunsuzluq			
	<p>Yəni torpaq sahibinə/yerli icra orqanına qane edəcək səviyyədə bərpa edilmiş torpaq sahəsini qəbul etməsi haqda sənəd verilməlidir.</p> <p>Uyğunsuzluq: Şirkətin götürdüyü öhdəliyə görə (SCP öhdəliklər reyistri 1229) tikinti başa çatandan sonra dərhal bərpa işləri görülməlidir. Halbuki, işlər 2005-də başa çatmasına baxmayaraq burada bərpa işlərinə başlanılmayıb.</p>		<p>CQBK-nin tikintisi faktiki olaraq mexaniki baxımdan 2006-cı ilin aprel ayında tamamlanmış və həmin məqamda CQBK Kəmərdəhlizi Sahəsinin 100%-i və gediş yolunun təxminən 50%-i tam bərpa olunmuşdur (Faza 1 və 2 çərçivəsində bərpa). Tovuz düşərgəsi də ESİS-nin tələblərinə uyğun olaraq torpaq mülkiyyətçiləri üçün qənaətbəxş şəkildə tamamilə bərpa edilmişdir. Kəmərdəhlizi sahəsindən kənarında yerləşən digər obyektlər həmin vaxt hələ də istifadə edilmiş və ya bərpa prosesində olmuşdur. Ümumi məqsəd Kəmərdəhlizi sahəsindən kənarında olan bütün obyektləri ESİS və/və ya torpaq mülkiyyətçilərinin tələblərinə uyğun bərpa etməkdir.</p>

No.	Sual	Müvafiq Təvsiyə	BP/BTC/CQBK-nin cavabı* (QE, QED, QO, QOD) və izahat
Landşaftın bərpası			
Uyğunsuzluq			
U4	<p>Öhdəlik: Field Environmental Weekly Report (Həsənsu, Əsrinçay, Tovuzçay) Week Commencing: 25 April 05, Peter Bayliss (out 28.4.05), Paul Walton, Luis Seleme, Paul Bochenski (in 29.4.05) sənədinə görə eroziya örtüyü biobərpa tam başa çatana qədər (bitki örtüyü tam bitənədək) eroziya əleyhinə qoyulmuş torlar çürüdükjə onlar yenisi ilə əvəz olunmalıdır (tez çürüdüklərinə görə).</p> <p>Uyğunsuzluq: Həsənsu ərazisində bitki örtüyü tam bərpa olunmamış sahələrdə çürümüş biotorların əvəzlənməsi prosesi öhdəliyə uyğun aparılmır. Bu da eroziya riskini artırır.</p>	<p>T4: Həsənsu, Tovuzçay və Əsrinçay əraziləri eroziya riski böyük olan ərazilər olduğu üçün burada ciddi eroziya tədbirləri görülməlidir. Qəbul edilmiş öhdəliklərə əməl olunaraq bu ərazilərə, xüsusilə də intensiv yağışlardan sonra baxış müntəzəm keçirilməlidir.</p>	<p>QO: Sözügedən sahələr, Kəmər Dəhlizi sahəsi boyunca bütün əhəmiyyətli bərpa sahələri kimi, <i>müntəzəm əsasda</i> yoxlanılır. Audit qrupuna hesabat nümunəsi kimi həftəlik çöl hesabatları verilmişdir; bu hesabatlarda qrupun güman etdiyi kimi, sahələrə edilmiş ayrı-ayrı səfərlər göstərilməmişdir.</p> <p>Qrupun çıxardığı nəticədə qeyd olunduğu kimi, anti-eroziya torları <i>çürümək üçün layihələşdirilmişdir</i>. Bu torların istifadə edilməsinin üstün cəhətlərindən biri ondan ibarətdir ki, torlar təbii mühit yerlərində qalmalı və çıxarılmamalıdır (onun çıxarılması mühüm ekoloji ziyan vura bilər). Beləliklə, qrupun məlumat verdiyi "ziyan" normal bir şeydir. Ehtiyac olduqca, anti-eroziya tədbirlərinin müşahidə edilməsi, qiymətləndirilməsi və təkmilləşdirilməsi üçün bu, əlbəttə ki, BP/BTC/CQBK şirkətlərinin bərpa planlarına daxil edilir. Bura <i>tələb olunduqda</i> torların dəyişdirilməsi də daxil ediləcəkdir.</p> <p>BTC/CQBK şirkətləri belə bir köklü strategiyaya riayət edirlər ki, eroziya örtüyünün dəyişdirilməsi və torpağa müdaxilə arasında balans gözlənilməlidir, çünki bu, əslində bioloji bərpa işləri həyata keçirilmiş sahələrə qismən sıradan çıxmış örtüklərin yerlərdə qalmasından daha çox ziyan vura bilər.</p>

Açıq Cəmiyyət İnstitutu Yardım Fondu tərəfindən maliyyələşdirilmişdir

No.	Sual	Müvafiq Təvsiyə	BP/BTC/CQBK-nin cavabı* (QE, QED, QO, QOD) və izahat
Landşaftın bərpası			
Uyğunsuzluq			
U5	<p>Öhdəlik: AGT boru kəməri layihəsi № 410088 (Boru kəmərinin bərpa spesifikasiyası Azərbaycan 410088/10/L/PL/SP/025) paraqraf 22.1.1. istiqamətləndirici bermalar haqqında yazılaraq göstərilir ki, istiqamətləndirici bermalar elə düzəldiləcək ki, kəmər boyu axarların çıxmasını təmin etməlidir. Çıxışların vəziyyəti iki həftədən bir yoxlanılacaq və hər hansı yarıq və ya zədə haqda şirkətə xəbər verəcək; həmin işlər zədənin ciddiliyindən asılı olaraq, 14 gün içərisində və ya tez həyata keçirilməlidir.</p> <p>Uyğunsuzluq: Həsənsu ərazisində üzə çıxmış yeraltı suların axmasını təmin edən istiqamətləndirici bermalara baxışın qeydiyyatı öhdəliklər üzrə aparılmır.</p>	<p>T5: Həsənsu ərazisində istiqamətləndirici bermalara baxış öhdəliyə uyğun aparılmalı və aidiyyətli qeydlər şirkətin mərkəzi ofisinə müntəzəm çatdırılmalıdır.</p>	<p>QO: Həsənsu çay kəsişməsində inşa olunmuş istiqamət dəyişən bermaların növləri 410088 sayılı AGT boru kəməri layihəsində (Boru kəmərinin bərpa spesifikasiyaları, Azərbaycan 410088/10/L/PL/SP/025, Bənd 22.1.1) istinad olunmuş berpa növlərindən açıq-aşkar fərqlidir. Onlar bu kəsişmə nöqtəsində sahə üçün səciyyəvi variant kimi xüsusi olaraq layihələşdirilmişdir. Yuxarıda qeyd olunduğu kimi, müntəzəm çöl yoxlamaları, xüsusən də eroziyaya meyilli sahələrin yoxlanılması BTC/CQBK və CCIC şirkətləri tərəfindən həyata keçirilir. Bu işlərə dair qeydlərlə gündəlik və həftəlik çöl hesabatlarında tanış olmaq olar. Yoxlamaların aparılmadığını söyləmək yanlışlığa yol verməkdir; “sənədlərin saxlanılmadığını” bildirmək də düzgün deyil.</p>

No.	Sual	Müvafiq Təvsiyə	BP/BTC/CQBK-nin cavabı* (QE, QED, QO, QOD) və izahat
Landşaftın bərpası			
Uyğunsuzluq			
U6	<p>Öhdəlik: JQBK öhdəliyi EN 1317 –də (Reinstatement SCP № 018/a AZ) göstərilir ki, torpaqda şırım açılmasını, (nəticə etibarilə) eroziyanın əmələ gəlməsini və ətraf sahələrə ziyan vurulmasını aradan qaldırmaq məqsədilə KS-dən avtomobil yolu kimi icazəsiz istifadə olunmasına yol</p>	<p>T6: Götürülmüş öhdəliyə uyğun dəhliz boyu maşınların hərəkətinə qadağa qoyulmalıdır.</p>	<p>QE: Audit qrupu BTC/CQBK sahəsinin uğurla bərpa olunmasına mane olan əsas bir məsələni müəyyənləşdirmişdir. BTC/CQBK şirkəti təsdiq edir ki, XDMX-nin nəqliyyat vasitələrinin Kəmər Dəhlizi sahəsi boyunca hərəkəti əhəmiyyətli məsələdir, çünki bu halda ESİS çərçivəsində Kəmər Dəhlizi sahəsinin tam bərpa olunması ilə bağlı öhdəlikləri yerinə yetirmək mümkün deyil.</p> <p>Biz Azərbaycan hökumətinin boru kəmərlərinin təhlükəsizliyini təmin etmək arzusunu yüksək qiymətləndiririk; bizim məqsədimiz boru kəmərinin</p>

Açıq Cəmiyyət İnstitutu Yardım Fondu tərəfindən maliyyələşdirilmişdir

No.	Sual	Müvafiq Təvsiyə	BP/BTC/CQBK-nin cavabı* (QE, QED, QO, QOD) və izahat
	<p>verilməməlidir. Şirkətin nümayəndələri tərəfindən göstərilən yerlərdə sahəyə giriş-çixışın qarşısı alınmalıdır.</p> <p>Uyğunsuzluq: Baxışı keçirilən sahələrin hamısında boru kəməri dəhlizi boyu DMXİ işçilərinin maşınları hərəkət edirdi.</p>		<p>təhlükəsizliyini təmin etmək və bərpa işləri ilə bağlı öhdəliklərimizi yerinə yetirmək üçün hökumətlə birlikdə işləməkdir.</p>

Açıq Cəmiyyət İnstitutu Yardım Fondu tərəfindən maliyyələşdirilmişdir

	Sual	Müvafiq Təvsiyə	BP/BTC/CQBK-nin cavabı* (QE, QED, QO, QOD) və izahat
Torpağın bərpası			
Tapıntı			
Tp1	Yevlax Müvəqqəti Yaşayış Düşərgələrində torpağın üst qatının götürüldüyü bildirilsə də, bu torpaq kütləsinin hara daşındığı haqda məlumat verilməmişdir.	T7: Təbii münbitliyi pozulmuş torpaqların inventarlaşdırılması və mahiyyətə bu torpaq sahələrinin əvvəlki təbii vəziyyətinə gətirilməsi üçün müvafiq proqram və tədbirlər hazırlanıb həyata keçirilməlidir.	QO: Yevlax düşərgəsi sahəsindən qazılıb çıxarılmış torpağın üst qatı, səfər zamanı Audit qrupunun göstərdiyi kimi, sahənin perimetri boyunca toplanmışdır. BP/BTC/CQBK və CCIC şirkətləri qrupun belə bir fikrinə qəti şəkildə etiraz edir ki, BTC və CQBK layihələri Azərbaycanda torpaqların “təbii məhsuldarlığını” məhv etmişdir və belə tədqiqatların faydalı olduğunu qiymətləndirsələr də, onların geniş araşdırmalar (ƏMSSTQ), yoxlamalar və həyata keçirilən bərpa işlərinin <i>arxasınca</i> tədbirlər görəcəyi gözlənilir. Torpağın münbitliyi də daxil olmaqla, həyat şəraitinin bərpa olunmasına tikinti işlərindən sonra BTC/CQBK tərəfindən müntəzəm şəkildə daxildən nəzarət ediləcək. Eyni zamanda, bu məsələyə Sosial Torpaq Ayırma Planı-nin monitoring şurası da kənardan nəzarət edəcək.

Açıq Cəmiyyət İnstitutu Yardım Fondu tərəfindən maliyyələşdirilmişdir

No.	Sual	Müvafiq Təvsiyə	BP/BTC/CQBK-nin cavabı* (QE, QED, QO, QOD) və izahat
Biomüxtəlifliyin bərpası			
Tapıntı			
Tp2	Nəzərə alınan işlərin bütün mərhələlərini əhatə edən biomüxtəlifliyin bərpası Proqramı və metod sənədləri, müasir normativlər və standartlara əsaslanır.	Aşkar edilmiş müsbət məsələ	QE: Yuxarıda qeyd olunduğu kimi, BP/BTC/CQBK və CCIC şirkətləri bizim inancımıza görə layihənin dünya standartları səviyyəsində həyata keçirilən tikinti və bərpa metodlarını və fəaliyyətlərini dəstəkləyir və Audit qrupunun xoş sözlərini yüksək qiymətləndirir.
Tp 3	Bütün boru kəmərinin uzunluğu boyunca toxum materialların yığılı optimal vaxtda həyata keçirilib. Toxumların saxlanması üçün lazımlı şərait yaradılmış və müntəzəm surətdə onların vəziyyətinin monitorinqi aparılmışdır (toxumların sınağı keçirilib və əkindən əvvəl cücərmə qabiliyyəti öyrənilib).	Aşkar edilmiş müsbət məsələ	QE: Yuxarıda qeyd olunduğu kimi, BP/BTC/CQBK və CCIC şirkətləri bizim inancımıza görə layihənin dünya standartları səviyyəsində həyata keçirilən tikinti və bərpa metodlarını və fəaliyyətlərini dəstəkləyir və Audit qrupunun xoş sözlərini yüksək qiymətləndirir.

Açıq Cəmiyyət İnstitutu Yardım Fondu tərəfindən maliyyələşdirilmişdir

No.	Sual	Müvafiq Təvsiyə	BP/BTC/CQBK-nin cavabı* (QE, QED, QO, QOD) və izahat
Biomüxtəlifliyin bərpası			
Tapıntı			
TP4	Təsdiq olunmuş proqramda müəyyən olunub ki, tuqay meşələrinə zərər vurulmayacaq, lakin 4,67 hektar zədələndi. Aparılan işlər tamamlanmayıb və onların qiymətləndirilməsi həyata keçirilə bilmədi.	T8: CQBK şirkəti, podradçıya və tuqay meşələrinə nəzarət edən öz işçilərinə qarşı Ağstafa meşə təsərrüfatı ilə müqavilədən kanar çıxmasına və artıq sahənin istifadəsinə görə ölçülər qötürməlidir.	QED: BP/BTC/CQBK və CCIC şirkətlərinin “təsdiq edilməmiş” ziyanı boru kəmərinin tikintisindən qalma irs kimi qoyub gedəcək- deyilməsi anlaşılmaqlığa səbəb olur. İlk olaraq qeyd etmək lazımdır ki, boru kəmərinin tikintisi böyük miqdarda müvəqqəti, planlaşdırılmış təsirlər üzrə və yekun bərpa işləri tələb edir. Bu xüsusi halda, Audit qrupuna sözügedən 4.67 hektar torpaq sahəsi ilə bağlı xüsusi plan və tədbirləri açıqlayan geniş sənədlər təqdim olunmuşdur. Buna görə də, qrup yaxşı bilməlidir ki, CCIC şirkəti sözügedən torpaq sahəsinin müvəqqəti istifadə olunması üçün icazə almaq məqsədilə Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinə (ETSN) müraciət etmişdir. Şirkət bu icazəni almış və ora ziyan vurulmuş meşənin bərpa olunması ilə əlaqədar şərtlər daxil edilmişdir. Şirkət bioloji bərpa işlərinin ETSN tərəfindən verilmiş icazəyə uyğun surətdə tamamlanması üçün Ağstafa Meşəçilik İdarəsi ilə birlikdə işləyir. CQBK şirkətinin Audit qrupu tərəfindən təvsiyə olunan tədbirləri həyata keçirməsinə ehtiyac yoxdur.

No.	Sual	Müvafiq Təvsiyə	BP/BTC/CQBK-nin cavabı* (QE, QED, QO, QOD) və izahat
Biomüxtəlifliyin bərpası			
Tapıntı			
Tp 5	Praktiki boru kəmərinin bütün uzunluğu boyu, həm də bioloji bərpa aparılan yerlərdə, boru kəmərinin mühafizə hissələri (bölmələri) avtonəqliyyat vasitələrini bilavasitə ayrılan dəhlizdə sürürlər. Bununla da bütün bioloji bərpa üzrə aparılan işləri heçə endirirlər.	T9: Boru kəməri dəhlizinin mühafizə xidməti tərəfindən biobərpa aparılan sahələrin istifadə etməsinə qarşı ölçülər qötürülsün.	QE: Yuxarıda qeyd olunduğu kimi, Audit qrupu BTC/CQBK Kəmərlər Dəhlizi sahəsinin uğurla bərpa olunmasına mane olan mühüm bir problemi müəyyənləşdirmişdir. Biz Azərbaycan hökumətinin boru kəmərlərinin təhlükəsizliyini təmin etmək arzusunu yüksək qiymətləndiririk; bizim məqsədimiz boru kəmərlərinin təhlükəsizliyini təmin etmək və bərpa işləri ilə bağlı öhdəliklərimizi yerinə yetirmək üçün hökumətlə birlikdə işləməkdir.

Açıq Cəmiyyət İnstitutu Yardım Fondu tərəfindən maliyyələşdirilmişdir

No.	Sual	Müvafiq Təvsiyə	BP/BTC/CQBK-nin cavabı* (QE, QED, QO, QOD) və izahat
Biomüxtəlifliyin bərpası			
Uyğunsuzluq			
U7	<p>Öhdəlik: PINP 3.2.1 bۆl., 9-cü bənd, və Bərpa Spes. 25-cü bۆl.,1-ci par., tələbə əsasən, podratçı «Boru kəmərinin zonasından nadir növlərinin köçürülmə planı» hazırlamalı idi.</p> <p>Uyğunsuzluq: Monitoring qrupunun nümayəndəsi tərəfindən köçürülən və artırılan bitkilərin hesablanması aparılmayıb (bu məlumatlar indiyə qədər auditora təqdim olunmayıb). Mərdəkan dendraparkında bu bitkilərin sayı və həjmi barədə bu günə kimi məlumat əldə etmək mümkün olmayıb. Bu faktlar “Boru kəmərinin zonasından nadir növlərin köçürülmə planı» metodik sənəd, müasir normativ və standartlarla uyğunsuzluq təşkil edir.</p>	<p>T10: CQBK şirkəti - dendroparkda İris Akutilobanın saxlanması və məskunlaşmış arealına qaytarılmasına nəzarəti gücləndirilməsi üçün ölçü götürməlidir.</p>	<p>QO: Əslində, həm PNP-də (bərpa), həm də Bərpa Spesifikasiyalarında göstərilir ki, “mümkün hallarda nadir növlər ... tikinti başlanmamışdan öncə, bütün layihə sahələrindən köçürüləcək və bərpa prosesi zamanı... yerləşdiriləcək.”</p> <p>Audit qrupu düzgün olaraq qeyd edir ki, “Nadir Bitki Növlərinin Boru Kəməri Sahəsindən Köçürülməsi Planı”nı nəzərdən keçirmişdir. BP/BTC/CQBK şirkətləri qrupun belə bir qiymətləndirməsi ilə razı deyil ki, Akutiloba bitkisinin idarə olunması və nəzarət altında saxlanması qeyri-adekvatdır. Biz Mərdəkan Dendrarisinin işlərindən razıyıq və bu qiymətli süsən bitkisinin yenidən əvvəlki yerinə qaytarılması işlərinin uğurla tamamlanmasını gözləyirik.</p> <p>Bu məqsədlə, İris Acutiloba bitkisinin yenidən əvvəlki yerinə qaytarılması strategiyası yazılmış və BTC/CQBK və Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Botanika İnstitutu arasında razılaşdırılmış və İnstitut tərəfindən həyata keçiriləcəkdir.</p>

Açıq Cəmiyyət İnstitutu Yardım Fondu tərəfindən maliyyələşdirilmişdir

No.	Sual	Müvafiq Təvsiyə	BP/BTC/CQBK-nin cavabı* (QE, QED, QO, QOD) və izahat
Su məcralarının bərpası			
Tapıntı			
Tp6	Kəşimələr və vadilərin bərpası üçün xüsusi metodlar təhlil olunaraq onların müasir tələblərə tam uyğun olması təsdiqlənib.	Aşkar edilmiş müsbət məsələ	QE: BP/BTC/CQBK və CCIC şirkətləri layihənin bizim inancımıza görə dünya səviyyəsində olan tikinti və bərpa metodlarını və fəaliyyətlərini dəstəkləyir və Audit qrupunun xoş sözlərini yüksək qiymətləndirir.
Tp7	Çayların sahillərində stabilləşmə planlara uyğun aparılır, gündəlik və həftəlik hesabatlar hazırlanır, daşqın zamanı görüləcək tədbirlər də hazırlanıb.	Aşkar edilmiş müsbət məsələ	QE: Yuxarıda qeyd edildiyi kimi, BP/BTC/CQBK və CCIC şirkətləri layihənin bizim inancımıza görə dünya səviyyəsində olan tikinti və bərpa metodlarını və fəaliyyətlərini dəstəkləyir və Audit qrupunun xoş sözlərini yüksək qiymətləndirir.
Tp8	Betonit çökmə riskini tamamilə aradan qaldırmaq üçün konkret proqramlar və planlar hazırlanıb, yüksək səviyədə işlər aparılır. Lakin bu günə kimi çökmə haqqında qeydlər audit qrupuna təqdim olunmayıb.	Aşkar edilmiş müsbət məsələ	QE: Yuxarıda qeyd edildiyi kimi, BP/BTC/CQBK və CCIC şirkətləri layihənin bizim inancımıza görə dünya səviyyəsində olan tikinti və bərpa metodlarını və fəaliyyətlərini dəstəkləyir və Audit qrupunun xoş sözlərini yüksək qiymətləndirir.